

Toepassingsgids met betrekking tot de GGO-regelgeving

Versie 2, 24 juni 2010

Dit document kwam tot stand dankzij de samenwerking tussen:

BEMEFA - Beroepsvereniging van de mengvoederfabrikanten
Yvan Dejaegher, Directeur-generaal

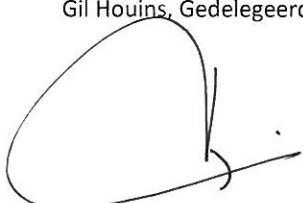
FEDIS - Federatie van de Distributie
Dominique Michel, Gedelegeerd bestuurder

FEVIA - Federatie van de Voedingsindustrie
Chris Moris, Directeur-generaal

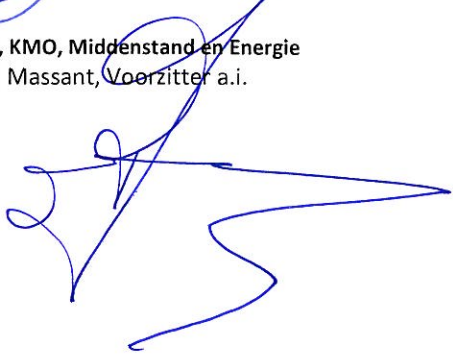
FAVV - Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen
Gil Houins, Gedelegeerd bestuurder

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
Dirk Cuypers, Voorzitter

FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie
Reginald Massant, Voorzitter a.i.

DANKWOORD

De eerste versie van dit document werd gebaseerd op het tekstontwerp dat werd opgesteld door ANIA, de Federatie van de Franse voedingsmiddelenindustrie (<http://www.ania.net/fr/>).

Wij willen ANIA er dan ook hartelijk voor bedanken dat zij haar ontwerp voor een “toepassingsgids voor de Verordening en over de GGO's” ter beschikking heeft gesteld.

VOORWOORD

Wij hebben hierbij de eer om u de tweede versie van deze gids over de reglementering met betrekking tot het gebruik van Genetisch Gemodificeerde Organismen (GGO's) in de agro-voedingsindustrie voor te stellen. Deze gids is bestemd voor alle professionelen uit de agro-voedingsindustrie en behandelt op praktische wijze de verschillende maatregelen die moeten genomen worden om aan de wetgeving terzake te voldoen. Sinds 18 april 2004 zijn immers twee Verordeningen van toepassing met betrekking tot GGO's, genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders.

Aangezien tussentijds een aantal bepalingen niet meer van toepassing zijn of verder werden gepreciseerd, is het van belang om de eerste versie van de gids (d.d. 17 september 2004) aan te passen.

Deze gids is het resultaat van een samenwerking tussen BEMEFA^a, FEDIS^b, FEVIA^c en de bevoegde Belgische overheidsinstanties^d. Op Belgisch niveau illustreert deze aanpak de gemeenschappelijke wil om de toepassing van deze wetgeving te vergemakkelijken. Zo krijgt de consument de waarborgen met betrekking tot informatie en voedselveiligheid waarop hij recht heeft.

DISCLAIMER

Deze toepassingsgids werd geschreven teneinde de operatoren te begeleiden en moet naast de geldende wetgeving terzake worden gelezen. Deze toepassingsgids mag niet worden beschouwd als een autoritair standpunt of een interpretatie van de wetgeving. Enkel het Hof van Justitie heeft deze bevoegdheid. Er werd geen moeite gespaard om deze gids zo nuttig mogelijk te maken. Toch is het uiteindelijk de onderneming zelf die haar verantwoordelijkheid moet nemen, indien nodig na overleg met de bevoegde overheden, en die de meest geschikte aanpak moet bepalen.

^a BEMEFA Beroepsvereniging van de mengvoederfabrikanten

^b FEDIS: Belgische Federatie van de Distributie-ondernemingen

^c FEVIA: Federatie Voedingsindustrie

^d Federale overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie
Federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
FAVV: Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen

Inhoud

<i>DANKWOORD</i>	3
<i>VOORWOORD</i>	4
<i>DISCLAIMER</i>	4
<i>OVERZICHT VAN DE BELANGIJKSTE WIJZIGINGEN T.O.V. VERSIE 1</i>	8
<i>INLEIDING</i>	9
 <i>FICHE Nr. 1 - Goedkeuring van GGO's en van genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders</i>	10
1. Toepassingsveld	10
2. Raakvlak met andere wetteksten: additieven en aroma's	11
3. Overgangsmaatregelen betreffende GGO's en hun afgeleide producten van GGO's die reeds wettelijk op de markt aanwezig waren	11
4. Evaluatie van de risico's gevoerd in het kader van de vergunningen	12
4.1. De evaluatie van het risico voor het milieu	12
4.2. De evaluatie van de voedselveiligheid van GGO's en daarvan afgeleide producten	12
5. Welke GGO's zijn reeds goedgekeurd?	13
6. Bij welke Belgische bevoegde overheden moet men een aanvraag tot goedkeuring van een GGO indienen?	13
 <i>FICHE Nr. 2 - Traceerbaarheid</i>	14
1. Traceerbaarheid: algemeen	14
2. Traceerbaarheid van GGO's en hun afgeleide producten	14
3. Wat zijn de basisprincipes van de Verordening "GM Traceability"?	15
3.1. Verantwoordelijkheid van de leverancier	15
3.2. Eenduidig identificatienummer	15
3.3. Overdracht van gegevens	16
3.4. Verplichtingen van de operator	16
 <i>FICHE Nr. 3 A – GGO-Etikettering van levensmiddelen</i>	18
1. Welke soorten commercialisering en levensmiddelen moeten worden geëtiketteerd?	18
2. Welke zijn de ingrediënten in kwestie?	18
3. Welke stoffen vallen niet onder deze etiketteringregels?	19
4. Hoe "GGO" -etiketteren ?	20
4.1. In het geval van voorverpakte levensmiddelen met een lijst van ingrediënten	20
4.2. In het geval van voorverpakte levensmiddelen zonder ingrediëntenlijst	21
4.3. In het geval van niet-voorverpakte levensmiddelen of levensmiddelen die verpakt zijn in kleine hoeveelheden waarvan de grootste oppervlakte kleiner is dan 10 cm ²	21
4.4. In het geval van producten die een "levend" GGO bevatten	21
5. Hoe in de praktijk omgaan met de "GGO" - etikettering?	21
6. De negatieve etikettering: wat met een etikettering in de zin van "niet GGO", "zonder GGO's"?	22
 <i>FICHE Nr. 3 B - Etikettering van diervoeders</i>	24
1. Welke soorten commercialisering en diervoeders moeten worden geëtiketteerd?	24
2. Welke zijn de « diervoeders » in kwestie?	24
3. Welke diervoeders vallen niet onder deze etiketteringsregels?	25

4. Hoe GGO-etiketteren?	25
4.1. In het geval van voedermiddelen	25
4.2. In het geval van additieven / voormengsels.....	26
4.3. In het geval van mengvoeders / aanvullende diervoeders / mineraalmengsels	26
4.4. In het geval van voorverpakte producten (zakgoed) die een « levend » GGO bevatten.....	27
5. Wat met een negatieve etikettering? Welke etikettering is niet toegelaten?	28
6. Hoe in de praktijk omgaan met “GGO”-etikettering?	29

<i>FICHE Nr. 4 A - Drempel van “onvoorziene of technisch niet te voorkomen” aanwezigheid: traceerbaarheid en etikettering</i>	<i>30</i>
1. Welke voorwaarden moeten worden vervuld voor de toepassing van deze drempel?	30
2. Maatregelen genomen om de aanwezigheid van GGO's of afgeleiden daarvan te vermijden: vragenlijst van het FAVV.....	31
3. Beheer van ingrediënten waarvoor een onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van GGO's of daarvan afgeleide producten van minder dan 0,9% werd gedetecteerd.....	31
4. Toepassing drempelwaarde in het geval van mengsels – Botanische onzuiverheden voor diervoeders en levensmiddelen.....	31
4.1. Voedermiddelen	32
4.2. Mengvoeders	33
4.3. Praktische benadering in geval van een non-conformiteit	34
4.4. Levensmiddelen	35
4.5. Praktische benadering in geval van een non-conformiteit	37

<i>FICHE Nr. 4 B – Tolerantiedrempels voor de aanwezigheid van specifieke GGO's voor levensmiddelen en diervoeders</i>	<i>38</i>
1. Tolerantiedrempel voor de aanwezigheid van onvoorziene of technisch niet te voorkomen GGO's die een gunstige beoordeling kregen maar die niet toegelaten zijn	38
2. Tolerantiedrempel voor de aanwezigheid van ingetrokken producten (“products subjected to withdrawals”).....	38
3. Andere tolerantiedrempels.....	38

<i>FICHE Nr. 5 - De invoer uit landen van buiten de Europese Unie</i>	<i>40</i>
1. Algemeen	40
2. Toepassing in de praktijk - Verschillende denkbeeldige gevallen	40
2.1. De invoer van GGO's bestemd voor verwerking in de agrovoedingsindustrie:	40
2.2. De invoer van producten die op de markt zullen worden gebracht, in voorkomend geval na verwerking, zonder aanduiding van een GG herkomst	41
2.3. De invoer van verwerkte producten die geproduceerd zouden kunnen zijn op basis van GGO's	41

<i>FICHE Nr. 6 - Export van producten die GGO's en daarvan afgeleide producten bevatten.....</i>	<i>42</i>
1. Algemeen	42
2. Horizontale bepalingen voor levensmiddelen.....	42
3. Horizontale bepalingen voor diervoeders	42
4. Uitvoer van GGO's bestemd voor humane of dierlijke consumptie, of voor verwerking.....	42

<i>FICHE Nr. 7 - Methode voor bemonstering en analyse.....</i>	<i>44</i>
1. Welke zijn de methodes voor bemonstering?.....	44
2. Welke zijn de limieten voor de analysemethoden?.....	44
2.1. Beschikbaarheid van methodes.....	44

2.2. Limieten verbonden aan de geanalyseerde producten.....	44
<i>FICHE Nr. 8 - Bevoegdheden van het FAVV, de FOD Economie en de FOD Volksgezondheid in het kader van deze gids.....</i>	
1. Bevoegdheden van het FAVV.....	46
2. Bevoegdheid van de FOD ECONOMIE.....	46
3. Bevoegdheden van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu.....	46
<i>FICHE Nr. 9 - Korte voorstelling van BEMEFA, Fedis en FEVIA.....</i>	
1. BEMEFA.....	47
2. Fedis	47
3. FEVIA	48
<i>BIJLAGEN.....</i>	
1. Contactadressen	49
1.1. Bevoegde Belgische instanties.....	49
1.2. Federaties	49
2. Links naar pertinente websites	50
3. Bronvermelding van de in deze gids aangehaalde wetteksten	51

OVERZICHT VAN DE BELANGIJKSTE WIJZIGINGEN T.O.V. VERSIE 1

- Het statuut van fermentatieproducten die geproduceerd zijn met genetisch gemodificeerde micro-organismen (GMM) maar die niet meer aanwezig zijn in het eindproduct, werd verduidelijkt (fiche nr. 1).
- De voorschriften m.b.t. negatieve etikettering werden zowel voor levensmiddelen als voor diervoeders verduidelijkt (fiche nr. 3 A en 3 B).
- De toepassing van de 0,9% drempelwaarde voor etikettering in het geval van de aanwezigheid van botanische onzuiverheden wordt verduidelijkt via een aantal concrete voorbeelden. De Belgische Overheid werd immers veelvuldig bevraagd over de juiste interpretatie van deze voorbeelden (fiche nr. 4 A, punt 4).
- De tolerantiedrempel van 0,5% voor de aanwezigheid van onvoorziene of technisch niet te voorkomen GGO's die een gunstige Europese beoordeling gekregen hebben maar die niet toegelaten zijn (artikel 47 van de Verordening "GM food-feed"¹) is niet meer geldig sinds 19 april 2007.
Het ontbreken van deze tolerantiedrempel leidt tot op heden tot nul-tolerantie voor deze GGO's (fiche nr. 4 B).
- Voor sommige GGO's waarvoor de vergunning is verstrekt op 18 april 2007 en voor dewelke de aanvrager geen verlenging heeft aangevraagd, bestaat er een tolerantiedrempel van maximaal 0,9% voor de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van die GGO's, van producten die er bevatten of die geproduceerd zijn met die GGO's. Deze tolerantiedrempel is van toepassing tot 5 mei 2012 (fiche nr. 4 B).
- De Commissie heeft eind 2004 technische richtsnoeren inzake bemonstering en opsporing van genetisch gemodificeerde organismen en afgeleid materiaal gepubliceerd (fiche nr. 7).
- Enkele referenties naar nieuwe of gewijzigde wetgeving werden toegevoegd.

INLEIDING

Deze gids is bedoeld om de inhoud van de wettelijke bepalingen over GGO's te verduidelijken. Dit is de tweede versie van de gids. De gids helpt de bedrijven aldus bij het toepassen van die vereisten. Deze gids is voorgesteld onder de vorm van fiches om het gebruik ervan te vergemakkelijken.

Bepaalde punten in deze gids zijn interpretaties of aanbevelingen van BEMEFA, FEDIS, FEVIA en de bevoegde Belgische instanties. De redactie geeft dat dan ook zo aan.

De belangrijkste wetteksten die de potentiële gebruikers van GGO's of afgeleiden daarvan in de agro-voedingsindustrie aanbelangen zijn de volgende:

- **Verordening (EG) nr. 1829/2003/EG**¹ inzake genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders (met intrekking van Verordening en 1139/98/EG², 49/2000/EG³ en 50/2000/EG⁴ en wijziging van Verordening 258/97/EG⁵), hierna genoemd **“GM food-feed”**,
- **Verordening (EG) nr. 1830/2003/EG**⁶ betreffende de traceerbaarheid en etikettering van genetisch gemodificeerde organismen en de traceerbaarheid van met genetisch gemodificeerde organismen geproduceerde levensmiddelen en diervoeders en tot wijziging van Richtlijn 2001/18/EG⁷, hierna genoemd **“GM Traceability”**.

Deze twee Verordeningen, die sinds 18 april 2004 van toepassing zijn, voerden nieuwe bepalingen in:

- De verplichting om de klant in te lichten wanneer men GGO's of een afgeleide daarvan levert en de verplichting voor alle schakels van de voedselketen de traceerbaarheid te voorzien. De etikettering van voor de eindgebruiker bestemde producten is dus het resultaat van het doorgeven van gegevens afkomstig uit alle schakels van de voedselketen,
- de producten afgeleid van GGO's moeten worden geëtiketteerd, zelfs als ze geen sporen meer vertonen van DNA of eiwitten die uit de genetische modificatie voortkomen,
- de etikettering van voor diervoeding bestemde producten wordt verplicht en is afgestemd op de normen die op de etikettering van levensmiddelen van toepassing zijn,
- de tolerantiedrempel voor traceerbaarheid en etikettering wordt 0,9%.

FICHE Nr. 1 - Goedkeuring van GGO's en van genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders

1. Toepassingsveld

De Verordening "GM food-feed" eist dat genetisch gemodificeerde levensmiddelen of diervoeders^e gedekt moeten zijn door een vergunning vooraleer zij in de handel gebracht kunnen worden.

Het betreft volgende producten (art. 3.1. en 15.1. van de Verordening "GM food-feed") :

- GGO's die voor voedingsdoeleinden en in diervoeding gebruikt worden;
- levensmiddelen en diervoeders die geheel of gedeeltelijk uit GGO's bestaan;
- levensmiddelen die met GGO's zijn geproduceerd of ingrediënten bevatten die daarmee zijn geproduceerd en met GGO's geproduceerde diervoeders.

Nota

Voor wat betreft genetisch gemodificeerde diervoeders (GGO's gebruikt in diervoeding en diervoeders die GGO's bevatten) zijn er een aantal die reeds overeenkomstig Richtlijn 2001/18/EG⁷ goedgekeurd waren, en dus niet volgens de Verordening "GM food-feed".

De producten die niet afgedekt worden door de Verordening zijn in het bijzonder producten afkomstig van dieren (vb. melk, vlees, vet,...) gevoederd of behandeld met GGO's, technische hulpstoffen afgeleid van GGO's alsook levensmiddelen of diervoeders vervaardigd met behulp van deze technische hulpstoffen afgeleid van GGO's (overwegende punt 16 van de Verordening "GM food-feed").

Overeenkomstig de voorschriften kan iedereen een aanvraag tot goedkeuring voor het in de handel brengen van een GGO en/of afgeleid product indienen. Maar in de praktijk is het de producent (bv. de producerende zaadfirma) van het GGO die deze goedkeuring aanvraagt.

Nota

De Verordening voorziet dat de Commissie, indien noodzakelijk en in overeenstemming met de lidstaten, kan bepalen of een bepaald product al dan niet onder het toepassingsgebied van de Verordening valt.

Bij de goedkeuring van de Verordening in 2003 zijn de Commissie en de Raad overeengekomen dat het statuut van fermentatieproducten die geproduceerd zijn met genetisch gemodificeerde micro-organismen (GMM) maar die niet meer aanwezig zijn in het eindproduct, nog moest verduidelijkt worden. Tijdens het Permanent Comité voor de Voedselketen en de Dierengezondheid van 24 september 2004 werd overeengekomen dat levensmiddelen en diervoeders (inclusief additieven, vitamines, smaakstoffen,...) geproduceerd via fermentatie met een GMM ("contained use") dat niet aanwezig is in het eindproduct, niet vallen onder het toepassingsgebied van de Verordening 1829/2003. Indien er daarentegen wel nog restanten (geheel of gedeeltelijk, afgedood of levend) van het GMM aanwezig zijn in het eindproduct, dan vallen deze levensmiddelen of diervoeders wel onder het toepassingsgebied van voornoemde Verordening.

^e 'Genetisch gemodificeerd' betekent, in de betekenis van Verordening 'GM food-feed' dat het product bestaat uit GGO's, dat het GGO's bevat of dat het geproduceerd is met GGO's.

Fermentatieproducten geproduceerd met een niet-GM micro-organisme op een GM-substraat of op een substraat afgeleid van een GGO, vallen niet in het toepassingsgebied van de Verordening “GM food-feed” op voorwaarde dat er geen residuen van het substraat meer aanwezig zijn in het eindproduct.

Ook zijn de bevoegde Belgische autoriteiten van mening dat wat de levensmiddelen betreft, bepaalde van deze producten een vergunning vereisen zoals bepaald in de Verordening 258/97⁵ (art. 1.2.f.).

2. Raakvlak met andere wetteksten: additieven en aroma's

Additieven en aroma's waren uitgesloten van het toepassingsveld van de Verordening over nieuwe voedingsmiddelen en voedingsingrediënten (Verordening 258/97⁵) en werden daardoor niet onderworpen aan een specifieke beoordeling in het geval dat zij van een GGO afkomstig waren. Niettemin waren additieven en aroma's die detecteerbare eiwitten of DNA bevatten afkomstig van een GGO onderhevig aan een GGO-etikettering.

De situatie is nu anders vermits het Europese wetgevende kader over GGO's additieven en aroma's op dezelfde wijze behandelt als de andere bestanddelen.

Zo wordt de beoordeling van additieven en aroma's afkomstig van een bepaald GGO gedaan volgens de Verordening “GM food-feed”, tegelijkertijd met de andere ingrediënten afkomstig van dat GGO. Deze additieven en aroma's zullen natuurlijk ook moeten beantwoorden aan de wettelijke bepalingen die ervoor gelden (wetgeving “additieven” of “aroma's”). Meer bepaald zal een goedkeuring die wordt gegeven volgens de Verordening “GM food-feed”¹ de vereiste niet tenietdoen dat er ook volgens de wetgeving “additieven” of “aroma's” een beoordeling nodig is. De Verordeningen inzake levensmiddelenadditieven en aroma's die eind 2008 verschenen in het Publicatieblad, voorzien een GGO-beoordeling gevolgd door een additief- of aromabeoordeling (zie respectievelijk artikel 13 van Verordening 1333/2008^{8a} en artikel 12 van Verordening 1334/2008^{8b}).

Op de additieven bestemd voor diervoeders is het volgende principe van toepassing: een additief afkomstig van een GGO moet worden beoordeeld volgens de Verordening “GM food-feed”¹ (beoordeling als GGO) én volgens Verordening 1831/2003⁹ (beoordeling als additief). Hoewel Verordening 1831/2003⁹ die mogelijkheid niet voorziet, hebben de Europese Commissie en de EFSA al aangegeven dat die twee risicobeoordelingen (als GGO en als additief) parallel uitgevoerd worden.

3. Overgangsmaatregelen betreffende GGO's en hun afgeleide producten van GGO's die reeds wettelijk op de markt aanwezig waren

De GGO's en hun afgeleide producten die legaal op de markt werden gebracht vóór 18 april 2004, moesten aan de Commissie aangemeld worden zodat de verkoop ervan op een wettelijke manier kon worden verdergezet.

Die melding moest gebeuren tussen 18 april 2004 en 18 oktober 2004.

De bepalingen omtrent die meldingen werden vastgelegd bij Verordening 641/2004¹⁰.

Al deze GGO's en hun afgeleide producten zijn nu opgenomen in het “community register of genetically modified food and feed” (http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm).

4. Evaluatie van de risico's gevoerd in het kader van de vergunningen

De goedkeuring van GGO's en daarvan afgeleide producten berust op twee soorten evaluaties:

- de evaluatie van het risico voor het milieu;
- de evaluatie van het risico voor de voedselveiligheid.

4.1. De evaluatie van het risico voor het milieu

De milieurisicobeoordeling wordt zowel voor het gebruik van GGO's in een ingeperkte omgeving uitgevoerd als voor het in de handel brengen ervan als levensmiddel en diervoeder.

- De doelbewuste introductie van GGO's in het milieu is geregeld door Richtlijn 2001/18/EG⁷. Deze richtlijn legt de criteria vast voor de evaluatie van de introductie en verleent, in voorkomend geval, de toelating voor het uitvoeren van proeven of voor de teelt van GGO's.
- Het gebruik van GGO's in een ingeperkte omgeving is geregeld door Richtlijn 90/269/EG¹¹, gewijzigd door Richtlijn 98/81/EG¹² (bv. gebruik van genetisch gemodificeerde micro-organismen voor de productie van enzymen of additieven, of rechtstreeks gebruikt als diervoederadditieven).

Wie heeft de leiding bij de milieurisicobeoordeling?

- In België is de Bioveiligheidsraad verantwoordelijk voor de beoordeling van de aan GGO's verboden milieurisico's.
<http://www.conseil-biosecurite.be> - <http://www.bioveiligheidsraad.be>
- Op Europees niveau neemt de EFSA (European Food Safety Authority - Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid) die rol voor haar rekening.
<http://www.efsa.europa.eu>

4.2. De evaluatie van de voedselveiligheid van GGO's en daarvan afgeleide producten

De Verordening "GM food-feed"¹ legt de criteria vast voor de voedselveiligheidsbeoordeling van GGO's of voor daarvan afgeleide producten. Deze wordt uitgevoerd door de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (*European Food Safety Authority - Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid*) na het indienen van de dossiers door bemiddeling van de Lidstaten.

Na de evaluatie van de risico's kan het toelatingsbesluit het gebruik beperken en bijkomende eisen tot etikettering opleggen.

5. Welke GGO's zijn reeds goedgekeurd?

- Lijst met goedgekeurde « GGO's » in de Europese Unie:
 - Register van DG Sanco (Directoraat-Generaal Gezondheid & Consumentenbescherming – Europese Commissie)
DG Sanco/ Food and feed safety/ GM food & feed/ Authorisation/ Community register of GM Food&Feed).
(http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm)
- De GGO's die elders ter wereld zijn toegelaten (en eventueel niet door de Europese Unie):
 - Bio Track Product Database van de OESO – Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling – www2.oecd.org/biotech/

6. Bij welke Belgische bevoegde overheden moet men een aanvraag tot goedkeuring van een GGO indienen?

De aanvragen tot goedkeuring van GGO's moeten worden ingediend bij het Directoraat-Generaal Dier, Plant en Voeding van de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu. (E-mail : apf.food@health.fgov.be).

FICHE Nr. 2 - Traceerbaarheid

1. Traceerbaarheid: algemeen

Verordening nr. 178/2002¹³ bepaalt de algemene beginselen van de levensmiddelenwetgeving. Sinds 1 januari 2005 zijn de vereisten van traceerbaarheid van toepassing op alle levensmiddelen en diervoeders (art. 18).

Deze Verordening definieert traceerbaarheid als volgt: *“mogelijkheid om een levensmiddel, diervoeder, voedselproducerend dier of ingrediënt door alle stadia van de productie, verwerking en distributie te traceren en te volgen”*.

Bepaalde praktische modaliteiten van de Verordening nr. 178/2002 worden verduidelijkt in het Koninklijk Besluit betreffende de autocontrole, de meldingsplicht en de traceerbaarheid in de voedselketen¹⁴.

Het realiseren van traceerbaarheid van een product berust dus op de capaciteit om informatie over dat product bij iedere overdracht of transactie door te geven. Die informatie betreft voor elk van de getraceerde eenheden (of loten) telkens:

- de logistiek van het product: zijn herkomst (leverancier “n-1”) en bestemming (klant “n+1”), en
- de omstandigheden bij de vervaardiging van het product (interne traceerbaarheid).

Daarenboven moeten de operatoren de overeenkomstige vereiste procedures vastleggen en die informatie bewaren.

Traceerbaarheid binnen de volledige voedselketen is alleen dan mogelijk indien elke schakel bijdraagt tot de samenhang van het geheel dankzij een systeem van overdracht van informatie in cascade.

2. Traceerbaarheid van GGO's en hun afgeleide producten

De Verordening "GM Traceability"⁶ betreffende de traceerbaarheid en etikettering van GGO's en ervan afgeleide producten definieert de traceerbaarheid van GGO's als *“het vermogen GGO's en met GGO's geproduceerde producten in alle fasen van het in de handel brengen daarvan in de productie- en distributieketen te traceren”* (art. 3.).

Deze traceerbaarheid van GGO's en de ervan afgeleide producten is van toepassing sedert 16 april 2004.

Deze nieuwe regelgeving mag niet worden verward met de systemen van identiteitsbewaring (IP) die op initiatief van de operatoren kunnen worden ingevoerd.

3. Wat zijn de basisprincipes van de Verordening “GM Traceability”?

3.1. Verantwoordelijkheid van de leverancier

De leverancier is verantwoordelijk voor de overdracht van informatie over de aanwezigheid en de aard van GGO's: de overdracht van informatie moet gebeuren van de leverancier naar zijn klant toe. Wanneer een operator van zijn leverancier geen informatie ontvangt over de aanwezigheid van GGO's of afgeleide producten van GGO's in de levensmiddelen of diervoeders die hij heeft ontvangen, dan worden deze als conventioneel^f beschouwd ($\leq 0,9\%$).

De operatoren hebben bovendien de plicht om ervoor te zorgen dat de kruisbesmettingen tijdens de productie onder controle worden gehouden en tot een minimum herleid worden voor het geval dat genetisch gemodificeerde grondstoffen en niet-genetisch gemodificeerde grondstoffen op dezelfde productiesite worden verwerkt.

Aanbeveling BEMEFA - FEDIS - FEVIA

Om zich in te dekken tegen eventuele geschillen geven wij elke onderneming de raad om zijn leveranciers (en bij elke verandering van leverancier) aan hun verplichtingen te herinneren (bv.: “Wij herinneren u eraan dat de Verordening en 1829/2003¹ en 1830/2003⁶ u verplichten om ons de eventuele aanwezigheid te melden van producten of ingrediënten die afkomstig zijn van GGO's in de producten die u ons levert. Verstrek u ons die informatie niet voor (datum), dan beschouwen wij de loten die u ons levert van conventionele oorsprong”).

3.2. Eenduidig identificatienummer

In het geval van “levende” GGO's, die m.a.w. in staat zijn om zich voort te planten of om hun genetisch materiaal door te geven (bv.: een graankorrel, een levend micro-organisme), moet de leverancier verduidelijken over welk(e) GGO('s) het gaat door het/de eenduidig(e) identificatienummer(s) van het/de overeenkomstig(e) GGO('s) aan te geven (art. 4.§1b. van Verordening 1830/2003/EG⁶). Het systeem voor de uitwerking van dat eenduidig identificatienummer werd door Verordening 65/2004/EG¹⁵ ingesteld.

Bijvoorbeeld: het eenduidig identificatienummer voor de maïs Bt11 geproduceerd door de firma Syngenta is: SYN-BTØ11-1.

De overdracht van eenduidige identificatienummers betreft dus niet de producten afgeleid van GGO's.

Voorbeeld: GGO's en afgeleiden - geval maïs

GGO	Afgeleide van GGO
maïskorrels	Meel Olie Zetmeel Enz.

^f Conventioneel: betreft voedingsmiddelen of diervoeders waarop de GG tracerings- en etiketteringsverplichtingen van Verordeningen (EG) 1829/2003 en (EG) 1830/2003 niet van toepassing zijn.

NB: Bij de productie van biologische levensmiddelen of diervoeders is het gebruik van GGO's niet toegelaten (zie Verordening nr. 834/2007 van de Raad van 28 juni 2007 inzake de biologische productie en de etikettering van biologische producten en tot intrekking van Verordening nr. 2092/91).

Op de website van de Commissie (cfr. Beschikking van de Commissie van 23 februari 2004¹⁶) worden registers ter beschikking gesteld die de informatie over genetische modificaties vastleggen (waaronder de eenduidige identificatienummers).
http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm

3.3. Overdracht van gegevens

Wat?

Afhankelijk van het geval, een aanduiding:

- dat het product "levende GGO's" bevat en het of de eenduidig(e) identificatienummer(s) van die GGO's (cfr. 3.2);
- van elk voedselingrediënt (of, bij afwezigheid van een ingrediëntenlijst, van het levensmiddel) afgeleid van GGO's;
- van elk voedermiddel of additief voor diervoeders afgeleid van GGO's.

Hoe?

De gegevens over traceerbaarheid moeten schriftelijk op een begeleidend document bij het product (bestelbon, factuur, leveringsbon,...) vermeld worden tot aan het stadium van de distributie.

Nota

In België verplicht de wet van 24 januari 1977 (artikel 8) dat de verplichte vermeldingen op het etiket ten minste aangebracht worden in de taal of talen van de taalkundige regio waar de levensmiddelen op de markt gebracht worden.

Het gebruik van de ene of de andere taal tussen verschillende exploitanten, voor facturen, infodocumenten rond de aanwezigheid van GGO's, etc. zou moeten op het desbetreffende niveau geregeld worden zonder interventie van de nationale autoriteiten. Als een inspecteur van het FAVV of van de FOD Economie problemen heeft met het begrijpen van deze tekst, dan moet de exploitant in staat zijn hem een begrijpbare tekst te kunnen voorleggen, desnoods door een officiële vertaling in het Frans of het Nederlands te laten maken.

Waarom?

Dankzij de overdracht van die gegevens kan op het einde van de keten de juiste informatie aan de consument worden verleend.

3.4. Verplichtingen van de operator

De operator die die gegevens ontvangt heeft meerdere verplichtingen:

- die informatie aan zijn klanten (met uitzondering van de eindgebruiker waarover in Fiche nr. 3 sprake is) overdragen en ze gedurende 5 jaar bewaren met de vermelding over welk ingrediënt het gaat. Voor de voorverpakte B2B (Business-to-business) levensmiddelen die met een lotnummer worden geïdentificeerd en waarvan de « GGO » etikettering aangeeft dat zij voor een eindconsument zijn bestemd, is het mogelijk om die gegevens te vervangen door de lotnummers (art. 6 van de Verordening "Traceability"⁶).
- het bewaren, en dit gedurende 5 jaar na datum van elke levering, van de gegevens over de leverancier van de GGO's of daarvan afgeleide producten, over de levensmiddelen in kwestie, en over de klanten waaraan levensmiddelen werden geleverd die GGO's of afgeleide producten daarvan bevatten (art. 4 §4 en 5 §2 van de Verordening "Traceability"⁶).

- Om de voedselveiligheid te garanderen is de meldingsplicht sinds 1 maart 2004¹⁷ van toepassing in België en ten gevolge daarvan dient de detectie van niet-toegelaten GGO's, die als verboden stoffen beschouwd worden, bij het FAVV gemeld te worden.

Nota:

De gegevens moeten niet noodzakelijk op papier worden bewaard (cfr. art. 4.4 van de Verordening "Traceability"⁶).

Aanbeveling BEMEFA - FEDIS - FEVIA

Om met de nieuwe vereisten inzake traceerbaarheid in orde te zijn, volstaat het dus voor de bedrijven die een beleid van niet-gebruik van GGO's volgen dat zij in hun lastenboeken:

- een clausule toevoegen die hun beleid van niet-gebruik van GGO's verduidelijkt,
- een bericht dat hun leveranciers eraan herinnert dat het hun verantwoordelijkheid is om alle gegevens over de aanwezigheid van GGO's of daarvan afgeleide producten door te geven,
- verduidelijken dat ze sinds 18 april 2004 veronderstellen dat het ontbreken van bijkomende gegevens betekent dat de desbetreffende levering uitsluitend bestaat uit conventionele ingrediënten, tussenproducten of levensmiddelen.

Nota van het FAVV

In geval van een geschil betreffende de aanwezigheid van GGO's bij de controle door de bevoegde overheid is de gecontroleerde operator verantwoordelijk voor deze niet-conformiteit. In het kader van zijn commerciële relaties met zijn leveranciers zal hij zich, in voorkomend geval, tot die laatste richten. De bevoegde overheid zal van haar kant tot een onderzoek overgaan bij de andere operatoren die bij het geschil betrokken zijn.

Overeenkomstig Verordening 178/2002¹³ zijn de bepalingen met betrekking tot de autocontrole en de traceerbaarheid sinds 1 januari 2005 van toepassing.

Om de voedselveiligheid te garanderen is de meldingsplicht sinds 1 maart 2004¹⁷ van toepassing in België en ten gevolge daarvan dient de detectie van niet-toegelaten GGO's, die als verboden stoffen beschouwd worden, bij het FAVV gemeld te worden.

FICHE Nr. 3 A – GGO-Etikettering van levensmiddelen

1. Welke soorten commercialisering en levensmiddelen moeten worden geëtiketteerd?

Alle soorten **levensmiddelen**, of ze nu **voorverpakt of in bulk** worden verkocht, zijn aan de GGO-etiketteringbepalingen onderworpen.

In collectiviteiten (restaurants, ziekenhuizen, refters en andere gelijkaardige openbare gelegenheden) is de etikettering van de bereide maaltijden niet verplicht. Daarentegen moeten alle levensmiddelen die deze instanties voorverpakt ontvangen en die zo aan de consument worden verkocht, geëtiketteerd zijn. Er valt nog op te merken dat voor de collectiviteiten specifieke regels zouden kunnen worden opgesteld (art. 14.2 van de Verordening "GM food-feed").

2. Welke zijn de ingrediënten in kwestie?

Definitie van een ingrediënt

In het Koninklijk Besluit van 13 september 1999^{18 bis} betreffende de etikettering wordt een ingrediënt als volgt gedefinieerd: "onder ingrediënt wordt verstaan iedere stof, met inbegrip van additieven, die bij de vervaardiging of bereiding van een levensmiddel wordt gebruikt en die in het eindproduct, eventueel in gewijzigde vorm, nog aanwezig is".

Sinds 18 april 2004 moeten alle met GGO's geproduceerde ingrediënten als dusdanig worden geëtiketteerd, ongeacht of ze DNA of eiwitten afkomstig van een genetische modificatie bevatten. Vandaag is er geen sprake meer van de detecteerbaarheid van de GGO-oorsprong. Zo moeten de producten die afgeleid zijn van GGO's en geraffineerd werden zoals sojaolie en glucosestroop als « GGO » worden geëtiketteerd als zij uit genetisch gemodificeerde soja of maïs werden gewonnen.

De ingrediënten van alcoholische dranken worden eveneens onderworpen aan de etiketteringsbepalingen van de Verordening « GM food-feed ».

Mogelijks van GGO's afgeleide producten

De lijst met alle mogelijke producten die van GGO's worden afgeleid is uiterst uitgebreid, met inbegrip van alleen al de mogelijke afgeleiden van maïs, katoen, soja en koolzaad die vandaag de dag in de Europese Unie toegelaten zijn. Als we de GGO planten bekijken die in de toekomst mogelijk kunnen worden toegelaten (tarwe, cichorei, enz.), dan wordt de oefening om daarvan de mogelijk afgeleide producten op te sommen bijna onbegonnen werk, vooral wanneer er vertrekkend van de basisgrondstof ettelijke transformatiefases aan te pas zijn gekomen.

Het is dus de taak van de leveranciers om hun klanten, die in bepaalde gevallen niet in staat zijn om de botanische oorsprong van hun ingrediënten te kennen (bv.: vetzuren, aminozuren, enz.), te informeren over de GGO-status ervan.

3. Welke stoffen vallen niet onder deze etiketteringregels?

Bepaalde stoffen vallen duidelijk buiten het toepassingsgebied van de Verordening “GM food-feed”¹ (zie fiche nr. 1).

Op enkele uitzonderingen na, moeten de onderstaande stoffen bijvoorbeeld niet op de etiketten van levensmiddelen worden vermeld:

- technologische hulpstoffen met inbegrip van de als technologische hulpstoffen gebruikte enzymen;
- dragers voor aroma's of additieven;
- solventen voor extractie;
- carry-over additieven (Art. 6.4.c. van het Koninklijk Besluit van 13 september 1999^{18 bis}).

De wetgeving over etikettering voorziet niettemin regels m.b.t. het vermelden van bijkomende informatie over de aard van bepaalde draagstoffen voor aroma's of additieven, technologische hulpstoffen en solventen.

Dit heeft betrekking tot ingrediënten:

- die een allergie of intolerantie kunnen veroorzaken, en
- die gebruikt worden in de productie van een voedingsmiddel en nog aanwezig zijn in het eindproduct (ook in een gewijzigde vorm), en
- die vermeld zijn in de bijlage III bis van het Koninklijk Besluit van 13 september 1999^{18 bis}.

Er bestaan niettemin een aantal definitieve etiketteringsafwijkingen die in het Koninklijk Besluit van 13 september 1999^{18 bis} opgenomen zijn. Het gaat over ingrediënten of stoffen die van allergenische ingrediënten afgeleid zijn maar waarvan wetenschappelijk is vastgelegd dat het onwaarschijnlijk is dat zij in bepaalde omstandigheden ongewenste effecten hebben.

De bevoegde Belgische overheden zijn van mening dat de “GGO”-etikettering verplicht is voor die verschillende ingrediënten of stoffen die een allergie of een intolerantie kunnen veroorzaken. Voorbeeld: meel van genetisch gemodificeerd tarwe als drager van aroma's.

Etikettering van honing

Het Permanent Comité van de voedselketen en dierengezondheid heeft over deze vraag gediscussieerd tijdens de vergadering van 23 juni 2004. Honing wordt beschouwd als een product van dierlijke oorsprong, conform aan de Richtlijn 2001/110/EEC betreffende honing (cf. Koninklijk Besluit van 19 maart 2004), en valt bijgevolg niet binnen het toepassingsdomein van de Verordening GM Food/Feed (behalve als het gaat om honing geproduceerd door genetisch gemodificeerde bijen). (zie onder Toepassingsveld ‘producten die niet afgedekt worden’)

Honing is voornamelijk samengesteld uit suikers, maar kan ook een kleine hoeveelheid was en pollen bevatten. Het pollen is een bijzonder bestanddeel van honing en wordt niet beschouwd als een ingrediënt. De aanwezigheid van pollen wordt aanzien als een onvoorziene of technisch niet te voorkomen contaminatie in honing doordat bijen dit onvrijwillig mee transporteren.

De aanwezigheid van genetisch gemodificeerd pollen in honing dient bijgevolg niet geëtiketteerd te worden indien het gehalte genetisch gemodificeerde pollen in de honing niet meer dan 0,9% bedraagt (en dat het wel degelijk gaat om een onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid).

De interpretatie van het Europees Hof van Justitie werd hierover gevraagd.

4. Hoe “GGO” -etiketteren ?

De exacte modaliteiten voor etikettering zijn vastgesteld in artikel 13 van de Verordening “GM food-feed”¹. In alle gevallen moet minstens de term “genetisch gemodificeerd” worden gebruikt.

4.1. In het geval van voorverpakte levensmiddelen met een lijst van ingrediënten

- De vermelding van het ingrediënt moet vervolledigd worden met informatie over de genetisch gemodificeerde herkomst ervan (bijvoorbeeld: “glucosestroop geproduceerd met genetisch gemodificeerde maïs”, “genetisch gemodificeerde maïs”), ofwel rechtstreeks in de lijst, ofwel onderaan de lijst (door middel van een verwijzing), afgedrukt in een lettertype dat ten minste hetzelfde formaat heeft als dat van de lijst van ingrediënten (art. 13 § 1.a. & b. van de Verordening GM food - feed¹).

Voorbeeld:

Chocoladekoekjes Ingrediënten: Tarwemeel, chocoladestukjes X% (suiker, cacaopoeder, mager cacaopoeder, emulgator: sojalecithine geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja, vanillearoma), koolzaadolie geproduceerd met genetisch gemodificeerd koolzaad, suiker, chocoladepoeder Y%, verse eieren, rijstpoeder: Z, eiwit, aroma's (kleurstof E 150), zout, melkpoeder. OF Ingrediënten: Tarwemeel, chocoladestukjes X% (suiker, cacaopoeder, mager cacaopoeder, emulgator: sojalecithine*, vanillearoma), koolzaadolie**, suiker, chocoladepoeder Y%, verse eieren, rijstpoeder: Z, eiwit, aroma's (kleurstof E 150), zout, melkpoeder. *geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja **geproduceerd met genetisch gemodificeerd koolzaad

- Wanneer een samengesteld ingrediënt een ingrediënt bevat dat geproduceerd werd met een GGO, moet het worden vervolledigd met de vermelding “bevat [naam van het ingrediënt] geproduceerd met genetisch gemodificeerde [...]” of “bevat genetische gemodificeerde [...]”.

Voorbeeld: “*ingrediënt X bevat sojalecithine geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja*” of “*bevat genetische gemodificeerde soja*”.

- Wanneer het ingrediënt door een categorienaam wordt aangeduid (bv.: “plantaardige olie”), moet de vermelding (bijvoorbeeld) “bevat [olie] geproduceerd met genetisch gemodificeerde [soja]” in de lijst van ingrediënten voorkomen (art. 13.§1.b. van de Verordening “GM food-feed”¹).

Voorbeeld:

Koekjes Ingrediënten: Tarwebloem, suiker, plantaardige olie (bevat olie geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja), zout, rijsmiddel, aroma.

4.2. In het geval van voorverpakte levensmiddelen zonder ingrediëntenlijst

De vermelding met betrekking tot de GGO-oorsprong moet op het etiket voorkomen onder de vermelding “genetisch gemodificeerd” of “geproduceerd met genetisch gemodificeerd [naam van het organisme]” (art. 13.§1.c. van de Verordening “GM food-feed”¹).

Voorbeeld: “*genetisch gemodificeerde maïs*”
OF
“*geproduceerd met genetisch gemodificeerde maïs*”

4.3. In het geval van niet-voorverpakte levensmiddelen of levensmiddelen die verpakt zijn in kleine hoeveelheden waarvan de grootste oppervlakte kleiner is dan 10 cm²

De vermelding met betrekking tot de GGO-oorsprong moet ofwel op de verkoopstand/ toonbank van het levensmiddel worden vermeld of in de onmiddellijke nabijheid ervan, ofwel op het verpakkingsmateriaal, duidelijk zichtbaar en permanent, in een lettertype dat groot genoeg is om gemakkelijk te worden geïdentificeerd en gelezen (art. 13.§1.e. van de Verordening “GM food-feed”¹).

Voorbeeld: “*meergranenbrood met meel van genetisch gemodificeerde soja*”

4.4. In het geval van producten die een “levend” GGO bevatten

Bovenop de hierboven vermelde etiketteringsvereisten geldt voor producten die een “levend” GGO bevatten eveneens het volgende :

Als het product een “levend” GGO is of als het dat bevat (bv.: genetisch gemodificeerde maïs in de versafdeling of in een bereide salade), moet op het product de volgende aanduiding staan: “Dit product bevat genetisch gemodificeerde organismen” of “dit product bevat genetisch gemodificeerde maïs” (cf. art. 4.§6.a.&b. van de Verordening “GM Traceability”⁶).

5. Hoe in de praktijk omgaan met de “GGO”- etikettering?

Het is voor een fabrikant die honderden ingrediënten gebruikt uiterst moeilijk om de aard te kennen van de gebruikte grondstoffen die aan de basis liggen van al die ingrediënten. Het is hier dat traceerbaarheid zijn rol speelt als bron van informatie:

- Wanneer de informatie die door de leverancier over het ingrediënt wordt verschaft de vermelding “ingrediënt geproduceerd met genetisch gemodificeerde [...]” bevat, dan volstaat het om dat ingrediënt in overeenstemming daarmee te etiketteren (cfr. vorige kwestie).
- Wanneer de informatie die door de leverancier over het ingrediënt wordt verschaft geen melding maakt van een GGO-oorsprong, dan mag het ingrediënt worden beschouwd als zijnde niet geproduceerd met een GGO, en dus zonder “GGO”- etikettering.

Nota

Voor de operatoren die zowel GGO-ingrediënten als niet-GGO-ingrediënten gebruiken, is het noodzakelijk zich te verzekeren van de scheiding van de productiestromen om interne kruisbesmettingen te vermijden (traceerbaarheid binnen de onderneming).

6. De negatieve etikettering: wat met een etikettering in de zin van “niet GGO”, “zonder GGO’s”?

De in voege zijnde wettelijke voorschriften op Europees niveau (art. 13 van Verordening 1829/2003) beogen de informatie van de consument over de aanwezigheid van GGO's en hun afgeleide producten.

Ze voorzien het principe van een “positieve” etikettering: indien een levensmiddel GGO's of afgeleide producten bevat, moet dit worden aangegeven in de etikettering. Dit geldt niet voor de aanwezigheid van minder dan 0,9% van een onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van een GGO of daarvan afgeleide producten. Dit impliceert bijgevolg dat, indien het etiket van een levensmiddel geen melding maakt over de aanwezigheid van GGO's, men kan besluiten dat dit levensmiddel geen (lees: <0,9% van onvoorzien of technisch niet te voorkomen aanwezigheid) GGO's of daarvan afgeleide producten bevat.

De wettelijke Europese voorschriften reguleren daarentegen niet het gebruik van diverse negatieve beweringen van het type “niet GGO” of “zonder GGO's”. Er bestaat dan ook geen specifieke tekst over de toepassingsmodaliteiten met betrekking tot het al dan niet gebruiken van dergelijke beweringen.

Rekening houdend hiermee kan het gebruik van vermeldingen zoals bv. “*niet GGO*”, “*zonder GGO*”, “*GGO vrij*” of “*GGO gecontroleerd*” (= “negatieve” etikettering) op het etiket van levensmiddelen niet aanvaard worden aangezien dit in strijd is met artikel 4 van het Koninklijk Besluit van 17 april 1980^g betreffende de reclame voor voedingsmiddelen.

De bevoegde Belgische instanties, FEDIS en FEVIA zijn van oordeel dat dergelijke “negatieve” beweringen in de etikettering van levensmiddelen misleidend zijn naar de koper toe aangezien zij de indruk wekken dat dit levensmiddel bepaalde bijzondere kenmerken of eigenschappen bezit, terwijl soortgelijke levensmiddelen waarvan het etiket geen melding maakt over GGO's vanuit wettelijk oogpunt exact dezelfde kenmerken heeft voor wat betreft de afwezigheid van GGO's. Ook is het vanuit zowel technisch (analytisch) als praktisch oogpunt niet mogelijk om te beweren dat een product “geen GGO's” bevat aangezien dit wil zeggen dat iedere partij levensmiddel gecontroleerd werd op de aanwezigheid van alle mogelijke bestaande GGO's (zowel toegelaten als niet-toegelaten).

Dergelijke “negatieve” etikettering van levensmiddelen is bijgevolg niet toegelaten.

^g Art. 4 : “In de reclame voor voedingsmiddelen is het verboden:

1° in verband met de samenstelling, eigenschappen toe te schrijven die betrekking hebben op objectieve of meetbare criteria en die niet kunnen bewezen worden;

2° te doen geloven dat het merkproduct bijzondere eigenschappen bezit, alhoewel alle soortgelijke voedingsmiddelen dezelfde eigenschappen bezitten; (...)”

Ook in de hierna volgende gevallen blijft “negatieve” etikettering niet aanvaardbaar:

- wanneer er geen toegestane GGO's in de EU bestaan die overeenstemmen met de landbouwgrondstoffen waaruit de afgeleide producten zijn ontstaan die door de fabrikanten van levensmiddelen worden gebruikt;
- wanneer het levensmiddel uit de biologische landbouw is verkregen, gezien het feit dat het gebruik van GGO's verboden is voor dat type producten^h.

Ondernemingen die de nodige inspanningen doen om het gebruik van of de contaminatie met GGO's te vermijden, mogen over hun algemeen beleid terzake communiceren mits de volgende voorwaarden worden gerespecteerd:

- de communicatie moet betrekking hebben op het aankoopbeleid van grondstoffen en/of een productiemethode die afgedekt is door een specifiek lastenboek;
- de communicatie moet gebaseerd zijn op objectieve of meetbare criteria die kunnen bewezen worden;
- er moeten extra garanties geboden worden in vergelijking met de wettelijke voorschriften ter zake;
- de communicatie en de eventuele naam van het gebruikte label of lastenboek mogen niet misleidend zijn en niet in strijd zijn met het verbod op negatieve etikettering (zie eerder).

Meer informatie over de praktische toepassing van deze paragraaf kan bekomen worden bij de FOD Volksgezondheid (apf.food@health.fgov.be).

Dit standpunt kan herzien worden in functie van de evolutie van de betreffende Belgische of Europese wetgeving.

Nota

Er zijn een aantal Lidstaten die tegenwoordig wettelijke bepalingen op nationaal niveau opstellen die de negatieve etikettering (“GGO-vrij-etikettering”) regelen. Evoluties zijn hieromtrent aan de gang. Deze nationale bepalingen zijn doorgaans zeer streng.

Wij wijzen erop dat de zogenaamde “negatieve” etikettering buiten het kader valt van wat als “conventioneel” wordt voorgesteld/gedefinieerd in de Verordening en “GM Traceability⁶” en “GM food-feed¹”.

^h Verordening 834/2007 van 28 juni 2007 inzake de biologische productie en de etikettering van biologische producten en tot intrekking van Verordening (EEG) nr. 2092/91 is sinds 1 januari 2009 van toepassing. Artikel 23.3 zegt dat als de drempelwaarde van 0,9% niet wordt overschreden, er ook niet GG-geëtiketteerd moet worden als de aanwezigheid onvoorzien of technisch onvermijdelijk is. Als de drempelwaarde wél wordt overschreden, moet er wel geëtiketteerd worden en mogen de woorden “biologisch, bio, eco...” (cf. Art. 23 lid 1) niet meer gebruikt worden voor deze producten.

FICHE Nr. 3 B - Etikettering van diervoeders

1. Welke soorten commercialisering en diervoeders moeten worden geëtiketteerd?

Alle soorten **diervoeder**, of ze nu **in bulk of per zak** worden verkocht aan een andere operator (producent van diervoeder, tussenpersoon, handelaar,...) aan een veehouder of aan een particulier, zijn aan deze etiketteringsregels onderworpen.

2. Welke zijn de « diervoeders » in kwestie?

Definitie van diervoeders

« Diervoeders » zijn gedefinieerd in de Verordening (EG) nr. 178/2002¹³ van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2002 (General Food Law): *alle stoffen en producten, inclusief additieven, verwerkt, gedeeltelijk verwerkt of onverwerkt, die bestemd zijn om te worden gebruikt voor orale voeding aan dieren* (= voedermiddelen, additieven, voormengsels, mengvoeders, dragerstoffen voor additieven of voormengsels,...).

Sinds 18 april 2004 moeten alle diervoeders die GGO's bevatten, die uit dergelijke organismen zijn samengesteld of die geproduceerd zijn met GGO's, geëtiketteerd worden, ongeacht of ze DNA of proteïnen afkomstig van een genetische modificatie bevatten. Vandaag is er geen sprake meer van het traceren van een GGO uitgangsmateriaal. Zo moeten de producten die afgeleid zijn van GGO's en geraffineerd werden zoals sojaolie, glucosestroop als "GGO" worden geëtiketteerd.

Enkele voorbeelden:

- De "levende" GGO's: maïskorrels, sojabonen, GG micro-organismen,...
- Diervoeders die genetisch gemodificeerde organismen (GGO's) bevatten of die uit zulke organismen bestaan: GG soja gebruikt als dragerstof voor een voormengsel, mengvoeders die GG maïs bevatten, ...
- Diervoeders geproduceerd met GGO's: sojaschroot, sojaolie,...

Mogelijks van GGO's afgeleide producten

De lijst met alle producten die mogelijk van GGO's worden afgeleid is uiterst uitgebreid, met inbegrip van alleen al de mogelijke afgeleiden van maïs, katoen, soja en koolzaad, GGO's die vandaag de dag in de Europese Unie toegelaten zijn. Als we de GGO-gewassen bekijken die in de toekomst mogelijk kunnen worden toegelaten (graan, cichorei, enz.), dan wordt de oefening om daarvan de potentieel afgeleide producten op te sommen bijna onbegonnen werk. Vooral wanneer er vertrekend van de basisgrondstof ettelijke transformatiefases aan vooraf zijn gegaan.

Het is dus de taak van de leveranciers om hun klanten, die in bepaalde gevallen niet in staat zijn om de botanische oorsprong of de GGO-status van hun ingrediënten te kennen (bv.: vetzuren, aminozuren, enz.), hierover te informeren.

3. Welke diervoeders vallen niet onder deze etiketteringsregels?

Bepaalde producten vallen duidelijk buiten het toepassingsgebied van de Verordening “GM food-feed”¹ (zie fiche nr. 1). Zij worden bijgevolg uitgesloten van de etiketteringvoorschriften voor GGO's.

De aanwezigheid van GGO's of diervoeders geproduceerd met een GGO beneden de drempel van wat “onvoorzien of technisch niet te voorkomen is” (0,9%) [zie fiche nr. 4-A] moet niet in de etikettering worden opgenomen.

Sleutelpunt:

De regelgeving met betrekking tot de etikettering duidt een heel belangrijke differentiatie aan: zij bestrijkt de diervoeders geproduceerd “met een GGO” (bv.: sojaolie afkomstig van genetisch gemodificeerde soja) en niet die die “met behulp van een GGO” (bv.: technologische hulpstof) geproduceerd zijn. In geval van twijfel over de interpretatie van deze bepaling, raden wij u aan om contact op te nemen met het Directoraat-Generaal Plant, Dier en Voeding van de FOD Volksgezondheid – Dienst Voedingsmiddelen, Diervoeders en andere Consumptieproducten (apf.food@health.fgov.be), of met BEMEFA.

4. Hoe GGO-etiketteren?

4.1. In het geval van voedermiddelen

De vermelding van de grondstof op het etiket (cfr. art. 12 §1 van het KB van 8 februari 1999^{20 i}) moet gepaard gaan met informatie over de genetisch gemodificeerde oorsprong ervan, hetzij *tussen haakjes* onmiddellijk na de naam van de grondstof, hetzij in een voetnoot (door middel van een verwijzing) bij de lijst van voedermiddelen, en moet worden gedrukt in een lettertype dat minstens dezelfde grootte heeft als dat van de lijst zelf.

Voorbeelden:

- « sojaschroot (*geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja*) »
- « *genetisch gemodificeerde maïs* » [als het organisme in de naam van de grondstof voorkomt]

Zakgoed (« voorverpakt »):

Rglt “GM food-feed”¹, art. 25

→

Rglt “Traceability”⁶, art. 4 §6

→

Voedermiddel	
Maïs (genetische gemodificeerde maïs)	
XXXXXXXXXX	
XXXXXX	
XXXXXXXXXX	
XXXX	
	XXXXXX
	XXXXXX
Nettogewicht : 25 kg	
Dit product bevat genetisch gemodificeerde maïs	

ⁱ Met ingang van 1 september 2010 zal deze bepaling vervangen worden door de bepalingen van de Verordening (EG) nr. 767/2009 betreffende het in de handel brengen en het gebruik van diervoeders.

4.2. In het geval van additieven / voormengsels

De vermelding van het additief moet gepaard gaan met informatie over de genetisch gemodificeerde herkomst ervan, ofwel onmiddellijk na het additief, ofwel in een voetnoot (door middel van een verwijzing) bij de lijst van additieven (voor de voormengsels) en moet worden gedrukt in een lettertype dat minstens dezelfde grootte heeft als dat van de lijst zelf.

Voorbeeld: lecithine geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja

Bulkproducten :
Rgl't "GM food-feed"¹, art. 25

Voormengsel voor mestvarkens Xxxx xxxxxxxxxxxxxxxxx <i>Samenstelling:</i> Vitamine A 320 IE/g Vitamine D₃ 64 IE/g Vitamine E 2 mg/g Zinkoxide-Zn 0,3% Lecithinen¹ <i>Drager :</i> maïsglutenvoer ² ¹ geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja ² geproduceerd met genetisch gemodificeerde maïs
--

Het is belangrijk op te merken dat de specifieke etiketteringvoorschriften voor GGO's van toepassing zijn onverminderd de algemene voorschriften voor etikettering voor diervoeders die bij Koninklijk Besluit van 8 februari 1999²⁰ werden vastgesteld. Deze etiketteringvoorschriften komen dus bovenop de algemene etiketteringvoorschriften.

4.3. In het geval van mengvoeders / aanvullende diervoeders / mineraalmengsels

Alle voedermiddelen (cf. art. 24 van het KB van 8 februari 1999^{20 j}) en additieven moeten gepaard gaan met informatie over de genetisch gemodificeerde herkomst ervan, ofwel onmiddellijk na het voedermiddel, ofwel in een voetnoot (door middel van een verwijzing) bij de lijst van voedermiddelen en additieven die in het voeder aanwezig zijn, en moet worden gedrukt in een lettertype dat minstens dezelfde grootte heeft als dat van de lijst zelf.

Voorbeeld:

- "sojaschroot geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja".
- "genetisch gemodificeerde maïs" [als het organisme in de naam van de grondstof voorkomt]

^j Met ingang van 1 september 2010 zal deze bepaling vervangen worden door de bepalingen van de Verordening (EG) nr. 767/2009 betreffende het in de handel brengen en het gebruik van diervoeders

Voorbeelden (bulkproducten)	
Volledig diervoeder voor mestvarkens Xxxx xxxxxxxxxxxxxxxxx <i>Voedermiddelen:</i> Tarwe 30% Maniok 21% Sojaschroot 11% (geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja) <i>Additieven:</i> Vitamine A 12000 IE/kg Vitamine D₃ 2000 IE/kg Koper-II-sulfaat-Cu 25 mg/kg Micro-organisme xxx.xxx (EG-nr. x) CFU/g (genetisch gemodificeerde [naam van het micro-organisme]) op drager van maïsglutenvoer (geproduceerd met genetisch gemodificeerde maïs)	Aanvullend diervoeder voor rundvee xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx <i>Voedermiddelen:</i> Suikerbietenpulp 35% Maïs 15% ¹ Sojaolie 5 % ² <i>Additieven:</i> Vitamine A 10000 IE/kg Vitamine D₃ 2000 IE/kg Koper-II-sulfaat-Cu 10 mg/kg ¹ genetisch gemodificeerde maïs ² geproduceerd met genetisch gemodificeerde soja

4.4. In het geval van voorverpakte producten (zakgoed) die een « levend » GGO bevatten

Conform art. 4 §6 a) van de Verordening "GM Traceability"⁶, moeten alle voorverpakte diervoeders (voedermiddelen, additieven, mengvoeders,...) een bijkomende verklaring op het etiket dragen (bovenop de door de Verordening "GM food-feed"¹ voorziene vermeldingen) die de aanwezigheid van GGO's aangeeft.

Voorbeeld: "Dit product bevat genetisch gemodificeerde organismen."
of "Dit product bevat genetisch gemodificeerde maïs en koolzaad."

Zakgoed :
(« voorverpakt »)

Rglt "GM food-feed"¹, art. 25

Rglt "Traceability"⁶, art. 4 §6

Volledig diervoeder voor kanaries Graanmengeling X <i>Voedermiddelen:</i> Maïs 35% (genetisch gemodificeerde maïs) Tarwe 22% Gerst 15% Zonnebloemzaad 10 % Kool- en raapzaad 8% (genetisch gemodificeerd koolzaad) Lijnzaad 5% <i>Additieven:</i> Vitamine A 5000 IE/kg Vitamine D₃ 1000 IE/kg Cantaxanthine 10 mg/kg Nettogewicht: 5 kg Xxxxxxxx Dit product bevat genetisch gemodificeerde maïs en koolzaad
--

5. Wat met een negatieve etikettering? Welke etikettering is niet toegelaten?

De in voege zijnde wettelijke voorschriften op Europees niveau (art. 25 van Verordening 1829/2003) voorzien het principe van een “positieve” etikettering : indien een diervoeder GGO's of afgeleide producten bevat, moet dit worden aangegeven in de etikettering. Dit geldt niet voor de aanwezigheid van minder dan 0,9% van een onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van een GGO of daarvan afgeleide producten. Dit impliceert bijgevolg dat, indien het etiket van een diervoeder geen melding maakt over de aanwezigheid van GGO's, men kan besluiten dat dit diervoeder geen (lees: $\leq 0.9\%$ van onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid) GGO's of daarvan afgeleide producten bevat.

Rekening houdend hiermee kan het gebruik van vermeldingen zoals bv. “niet GGO”, “zonder GGO”, “GGO vrij” of “GGO gecontroleerd” (= “negatieve” etikettering) op het etiket van diervoeders niet aanvaard worden aangezien dit in strijd is met artikel 28^k van het KB van 8 februari 1999 betreffende de handel en het gebruik van producten die bestemd zijn voor het voederen van dieren.

De bevoegde Belgische instanties, BEMEFA en FEDIS zijn dan ook van oordeel dat dergelijke “negatieve” beweringen in de etikettering van diervoeders misleidend zijn naar de koper toe aangezien zij de indruk wekken dat dit voeder bepaalde bijzondere kenmerken of eigenschappen bezit, terwijl soortgelijke voeders waarvan het etiket geen melding maakt over GGO's vanuit wettelijk oogpunt exact dezelfde kenmerken hebben voor wat betreft de afwezigheid van GGO's. Ook is het vanuit zowel technisch (analytisch) als praktisch oogpunt niet mogelijk om te beweren dat een product “geen GGO's” bevat aangezien dit wil zeggen dat iedere partij diervoeder gecontroleerd werd op de aanwezigheid van alle mogelijke bestaande GGO's (zowel toegelaten als niet-toegelaten).

Dergelijke “negatieve” etikettering van diervoeders is bijgevolg niet toegelaten.

Ook de vermelding “Kan genetisch gemodificeerde organismen bevatten” is om dezelfde reden niet aanvaardbaar.

Ondernemingen die de nodige inspanningen doen om het gebruik van of de contaminatie met GGO's te vermijden, mogen over hun algemeen beleid terzake communiceren mits de volgende voorwaarden worden gerespecteerd:

- de communicatie moet betrekking hebben op het aankoopbeleid van grondstoffen en/of een productiemethode die afgedekt is door een specifiek lastenboek;
- de communicatie moet gebaseerd zijn op objectieve of meetbare criteria die kunnen bewezen worden;
- er moeten extra garanties geboden worden in vergelijking met de wettelijke voorschriften ter zake;
- de communicatie en de eventuele naam van het gebruikte label of lastenboek mogen niet misleidend zijn en niet in strijd zijn met het verbod op negatieve etikettering (zie eerder).

^k Art. 28: “Andere vermeldingen dan diegene die voorgeschreven of toegelaten zijn krachtens de artikelen 24 en 25 en de vermeldingen die eventueel door de Minister bij toepassing van artikel 27 zijn toegelaten, mogen slechts op de etiketten, verpakkingen, geleidedocumenten en opschriften voorkomen op voorwaarde dat deze gegevens (...):

- de koper niet kunnen misleiden door aan het voeder bepaalde uitwerkingen of eigenschappen toe te schrijven die het niet bezit of door de indruk te wekken dat het voeder bepaalde bijzondere kenmerken zou bezitten, terwijl alle soortgelijke voeders dezelfde kenmerken hebben; (...)
- betrekking hebben op objectieve of meetbare gegevens die kunnen worden aangetoond;”.

Meer informatie over de praktische toepassing van deze paragraaf kan bekomen worden bij de FOD Volksgezondheid (apf.food@health.fgov.be).

Dit standpunt kan herzien worden in functie van de evolutie van de betreffende Belgische of Europese wetgeving.

6. Hoe in de praktijk omgaan met “GGO”-etikettering?

Het is voor een fabrikant die honderden voedermiddelen en additieven gebruikt uiterst moeilijk om de aard te kennen van de gebruikte grondstoffen die aan de basis liggen van al deze ingrediënten. Het is hier dat de traceerbaarheid zijn informatieve rol moet spelen:

- wanneer de informatie die door de leverancier over het voedermiddel of additief wordt verschaft de vermelding "[naam van het voedermiddel of additief] geproduceerd met genetisch gemodificeerd [...]" bevat, dan moet dat voedermiddel of additief in overeenstemming daarmee geëtiketteerd worden (cfr. vorige kwestie).
- wanneer de informatie die door de leverancier wordt verschaft geen melding maakt van GGO-origine, dan mag het diervoeder beschouwd worden als zijnde niet geproduceerd op basis van een GGO, en moet er dus geen “GGO”-etikettering zijn.

FICHE Nr. 4 A - Drempel van “onvoorziene of technisch niet te voorkomen” aanwezigheid: traceerbaarheid en etikettering

Een drempelwaarde voor onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid, vastgesteld op 0,9%, is sinds 18 april 2004 van toepassing. Boven die drempel is de GGO-etikettering verplicht.

Deze drempelwaarde getuigt van een tolerantie die rekening houdt met de realiteit van de markten, de internationalisering van de handel, de logistieke beperkingen, de verspreiding in het milieu,...

1. Welke voorwaarden moeten worden vervuld voor de toepassing van deze drempel?

De onvrijwillige aanwezigheid van GGO's of afgeleide producten daarvan in de voedselketen kan zich voordoen bij het zaaien, de groeiperiode, de oogst, het transport, de opslag of de verwerking.

Om in aanmerking te komen voor de toepassing van die drempelwaarde, moeten twee voorwaarden vervuld zijn (art. 12 §2 van de Verordening "GM food-feed"¹):

- die aanwezigheid moet kleiner zijn dan de drempelwaarde van 0,9% (uitgedrukt op elk ingrediënt afzonderlijk, die drempelwaarde drukt dus niet de graad van aanwezigheid van het ingrediënt ten opzichte van het afgewerkt product uit).

Voorbeeld: een bereide schotel is onder andere samengesteld uit sojaolie en sojabloem. De sojaolie moet afkomstig zijn van soja die minder dan 0,9% GGO's bevat om niet als GGO geëtiketteerd te worden. De sojabloem moet eveneens afkomstig zijn van soja die minder dan 0,9% GGO's bevat om niet als GGO geëtiketteerd te worden.

- **en** die aanwezigheid moet:
 - onvoorzien zijn, m.a.w. toevallig en niet op voorhand te voorzien. Bv.: fout bij het lossen, bij de opslag,...
 - OF
 - technisch niet te voorkomen, m.a.w. ongewenst maar inherent aan de productieomstandigheden, het transport, ...

Voorbeeld: opeenvolgende productie van twee producten, het ene met en het andere zonder GGO's; het tweede product kan bij het begin van de productieronde sporen bevatten van het vorige en dit ondanks de opgestelde procedures om zulke contaminaties te voorkomen.

Die drempelwaarde dekt het geheel van de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheden voor een gegeven ingrediënt, m.a.w. hij houdt rekening met het geheel van de "transformation events" (bv.: wanneer 4 soorten genetisch gemodificeerde maïs toegelaten zijn, dan mag de som van de contaminatie van die 4 variëteiten samen in de gebruikte grondstof voor de productie van zetmeel niet groter zijn dan 0,9%).

Voorbeeld: meel van maïs dat 0,7% Bt176 maïs en 0,7% MON810 maïs bevat, bevat 1,4 % genetisch gemodificeerde producten. Het moet dus overeenkomstig artikel 13 van de Verordening "GM food-feed"¹ worden geëtiketteerd.

Sleutelement:

De operator moet aan de controle instanties (art 12 §2 van de Verordening "GM food-feed"¹⁾) kunnen aantonen welke maatregelen werden genomen om de aanwezigheid van GGO's of afgeleiden daarvan te vermijden. In de Verordening staat niet welke bewijzen moeten worden gegeven om de overheid te bevredigen. Die elementen kunnen bijvoorbeeld zijn:

- Een voorafgaande verwittiging aan de leveranciers,
- Door de leveranciers overhandigde en door het bedrijf bewaarde documenten,
- Analyseresultaten van eerdere loten (op basis van de detecteerbaarheid van DNA),
- Een contract met de leveranciers en/of auditrapport van de leverancier,
- Het instellen van een reeks voorzorgsmaatregelen die elke kruisbesmetting inperken bij activiteiten die onder de bevoegdheid van de onderneming zelf vallen (m.a.w. in de eigen productie-eenheid).

Het is zo dat wanneer een site GGO's of afgeleiden daarvan verwerkt en niet voor die taak is toegerust, het noodzakelijk is om een risicoanalyse voor kruisbesmetting uit te voeren en procedures op te starten om die onder de drempel van 0,9% te houden.

2. Maatregelen genomen om de aanwezigheid van GGO's of afgeleiden daarvan te vermijden: vragenlijst van het FAVV

In België gebruiken de inspecteurs van het FAVV 2 soorten vragenlijsten om te bepalen of GGO's of afgeleiden daarvan al dan niet werden gebruikt bij producenten van levensmiddelen en diervoeders. De check-lists (gerelateerd aan kruiscontaminaties) gebruikt in de sector van de diervoeders en de specifieke formulieren (gerelateerd aan de bevoorrading) gebruikt in de sector van de levensmiddelen, zijn beschikbaar op de website van het FAVV (<http://www.favv.be>).

3. Beheer van ingrediënten waarvoor een onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van GGO's of daarvan afgeleide producten van minder dan 0,9% werd gedetecteerd

Wanneer ten gevolge van een analyse de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van GGO's of afgeleide producten daarvan onder de drempel van 0,9% kan worden aangetoond, dan is dat ingrediënt reglementair niet onderworpen aan de eisen van traceerbaarheid en etikettering. Om de goede relatie tussen de verschillende operatoren te bevorderen, is het wenselijk dat die informatie wordt gecommuniceerd. Dat type ingrediënt heeft natuurlijk een kleinere tolerantiemarge vergeleken met bijkomende onvoorziene of technisch niet te voorkomen besmettingen.

4. Toepassing drempelwaarde in het geval van mengsels – Botanische onzuiverheden voor diervoeders en levensmiddelen

De drempelwaarde voor etikettering (0,9%) werd vastgesteld om het onvermijdelijke risico op kruisbesmetting doorheen de hele productieketen (teelt, oogst, opslag, transport, verwerking, enz.) af te dekken. Deze tolerantie is in eerste instantie van toepassing op de ingrediënten of voedermiddelen die van dezelfde plant of afgeleiden daarvan afkomstig zijn.

Voorbeeld: GG sojabonen in een mengsel van conventionele sojabonen, meel van GG maïs in conventioneel maïsmeel,...

In de praktijk doet zich echter de situatie voor dat er soms “botanische onzuiverheden” van een GG plant (vb. soja) aanwezig zijn in een ingrediënt of mengsel dat volgens de formule of bereiding deze plant (vb. soja) niet bevat. Dergelijke gevallen bemoeilijken in belangrijke mate de correcte toepassing en interpretatie van de 0,9% drempelwaarde, voornamelijk in het geval van mengsels.

Aan de hand van onderstaande theoretische voorbeelden wordt verduidelijkt op welke manier de 0,9% drempelwaarde moet worden toegepast in het geval van botanische onzuiverheden. Hierbij wordt rekening gehouden met de conclusies van de besprekingen dienaangaande tijdens het Permanent Comité voor de Voedselketen en de Dierengezondheid van 23 juni 2004.

Deze interpretatie wordt ondersteund door een gecoördineerde toepassing van twee evenwaardige wetgevingen^{18, 18 bis, 20, 20 bis} nl. de wetgeving betreffende de etikettering van de aanwezigheid van GGO's en de wetgeving betreffende de etikettering van ingrediënten van voedingsmiddelen of dierenvoeders, met uitzondering van contaminanten (deze worden niet beschouwd als ingrediënten).

4.1. Voedermiddelen

Voorbeeld:

- partij maïs (voedermiddel) gecontamineerd met “onzuiverheid” van GM soja
- analysesresultaat: 70% GM soja (uitgedrukt op soja, cf. 1829/2003)

In een dergelijk geval is het noodzakelijk om het algemeen aanwezigheidspercentage van de “onzuiverheid” soja in het totale product (= maïs) te kennen teneinde het analysesresultaat correct te kunnen interpreteren. Dit kan bijvoorbeeld via een microscopische analyse. Anders gezegd, het resultaat uitgedrukt op soja (onzuiverheid) moet worden omgerekend en uitgedrukt op maïs (voedermiddel).

- als GM soja **≤0,9%** (uitgedrukt op voedermiddel maïs) **én** aanwezigheid GM soja is toevallig of technisch niet te voorkomen: **geen etikettering vereist**
- Afhankelijk van het totale gehalte (= GM + non-GM) aan soja in deze partij maïs zal de etikettering als volgt moeten gebeuren :
 - Indien het totaal gehalte aan soja in deze partij maïs meer dan 5% (i.e. drempel voor botanische onzuiverheden in voedermiddelen zoals vastgesteld in bijlage I bij Verordening 767/2009) bedraagt, dan dient soja vermeld te worden als “voedermiddel” (onder rubriek “samenstelling”) en moet de aanwezigheid van GM soja aangegeven worden in relatie tot het voedermiddel soja : “**Soja (genetisch gemodificeerde soja)**” ;
 - Indien het totaal gehalte aan soja (= som van conventioneel soja + GM soja) in deze partij maïs minder dan 5% bedraagt, dan wordt soja beschouwd als een “botanische onzuiverheid” (en niet voedermiddel) in deze partij maïs en moet bijgevolg soja niet vermeld worden als voedermiddel (onder rubriek “samenstelling”) op het etiket. Echter, in de geest van artikel 25 van Verordening 1829/2003 dient deze aanwezigheid van GM soja (>0,9% uitgedrukt op maïs) wel degelijk op de een of andere manier (duidelijk zichtbaar, leesbaar en onuitwisbaar, vb. “**Maïs (bevat genetisch gemodificeerde soja)**”) op het etiket van deze partij maïs te worden aangegeven. Verordening 1829/2003 voorziet hiervoor echter geen specifieke formulering of te gebruiken bewoording.

4.2. Mengvoerders

Voorbeeld :

Analysesresultaat mengvoeder: 80% GM soja (**uitgedrukt op soja**, cf. 1829/2003)

Basisidee: als alle voedermiddelen gebruikt in de productie van een mengvoeder $\leq 0,9\%$ GM soja bevatten (uitgedrukt op het totale voedermiddel), dan is er geen etikettering vereist (noch van het voedermiddel, noch van het mengvoeder hiermee geproduceerd).

Teneinde dit basisidee te respecteren en een correcte interpretatie te geven aan dit analysesresultaat, dient onderstaande benadering te worden gevolgd, en dit ongeacht het feit of soja al dan niet als voedermiddel aanwezig is in het mengvoeder.

Onderzoek bij mengvoederfabrikant :

1. documentaire controle (etiketten voedermiddelen, formule voeder, productiegegevens...) + controle beschikbare analyses voor gebruikte voedermiddelen :
 - Als het bij de analyse van de productiegegevens voorkomt dat een probleem is opgetreden bij bv. de productievolgorde (geen spoeling) en dat bijgevolg de geproduceerde loten waarschijnlijk gecontamineerd zijn: **etikettering mengvoeder verplicht** + klanten hiervan op de hoogte brengen
 - Als het voedermiddel soja geëtiketteerd is als “GM” of een analyse beschikbaar is die aantoonst dat de in het mengvoeder gebruikte partij soja > 0,9% GG soja bevat: **etikettering mengvoeder verplicht!**
 - Als het voedermiddel soja niet geëtiketteerd is als “GM” en geen analyse van de partij soja beschikbaar is: verder onderzoek nodig overeenkomstig punt 2
 - Als soja niet gebruikt is als voedermiddel in het mengvoeder (volgens formule): verder onderzoek nodig overeenkomstig punt 2
2. analyse van alle voedermiddelen (eventueel soja + alle andere voedermiddelen) gebruikt in productie mengvoeder (volgens zelfde methodiek als omschreven in punt 4.1.) teneinde de origine van de contaminatie (onzuiverheid) te achterhalen :
 - a) *als gehalte **GM soja** in alle gebruikte **voedermiddelen** $\leq 0,9\%$ (uitgedrukt op voedermiddel) **en** mengvoederfabrikant heeft nodige maatregelen genomen om kruisbesmetting tijdens opslag, productie en transport te voorkomen: **mengvoeder moet niet geëtiketteerd worden, tenzij % GM soja uitgedrukt op het mengvoeder >0,9%** (hetgeen zou wijzen op een serieus probleem van kruisbesmetting tijdens de productie of de opslag van het mengvoeder !)*

Opm.: in dat geval zijn ook de verplichtingen cf. Verordening 1830/2003 aangaande traceerbaarheid van toepassing!

Hoe etiketteren in dit geval ? :

- indien het mengvoeder soja bevat als ingrediënt (voedermiddel) : in lijst voedermiddelen aanduiden “genetisch gemodificeerde soja” (of in voetnoot, cf. art. 25)
- indien mengvoeder geen soja bevat als ingrediënt (onzuiverheid):

In de geest van artikel 25 van Verordening 1829/2003 dient deze aanwezigheid van onzuiverheid Y wel degelijk op het etiket van het mengvoeder vermeld te worden (duidelijk zichtbaar, leesbaar en onuitwisbaar) : vb. onder de lijst van voedermiddelen vermelden **“bevat genetisch gemodificeerde soja”**.

b) *als gehalte GM soja in tenminste 1 gebruikt voedermiddel >0,9% (uitgedrukt op voedermiddel): etikettering verplicht voor voedermiddel (zie punt 4.1.) + alle mengvoerders daarmee geproduceerd !*

Opm.: in dat geval zijn ook de verplichtingen cf. Verordening 1830/2003 aangaande traceerbaarheid van toepassing !

Hoe mengvoeder etiketteren in dit geval ? :

In de geest van artikel 25 van Verordening 1829/2003 dient de aanwezigheid van dit GM soja wel degelijk op het etiket van het mengvoeder vermeld te worden, en dit **in relatie tot het voedermiddel waarin de onzuiverheid aanwezig is** (duidelijk zichtbaar, leesbaar en onuitwisbaar): vb. in lijst voedermiddelen, naast voedermiddel dat >0,9% GM soja bevat, vermelden dat dit voedermiddel GM soja bevat >0,9%.

Vb. in lijst voedermiddelen :

- tarwe 15%
- gerst 10%
- maïs 5% (**bevat genetisch gemodificeerde soja**)
- bietenpulp 4%
- ...

Zoals reeds aangehaald is het bovenstaande voorbeeld een theoretische benadering. De toepassing ervan in de praktijk zal, rekening houdend met een aantal praktische, technische en financiële beperkingen, gebeuren volgens bepaalde principes. Het FAVV gebruikt deze principes als basis voor haar beslissingsboom m.b.t. GGO's in diervoeders.

4.3. Praktische benadering in geval van een non-conformiteit

Bij een non-conformiteit in de etikettering van een toegelaten GGO in een mengvoeder worden de volgende bepalingen van het FAVV voorzien:

- Indien de operator voedermiddelen heeft gebruikt die als GGO geëtiketteerd zijn maar op het finaal product werd de GGO niet vermeld voor het betrokken ingrediënt of indien de productie-installaties onvoldoende gereinigd werden na de productie van een lot mengvoeder dat GGO's bevatte, dan wordt er een PV opgesteld. De betrokken operator is verplicht de nog aanwezige stock van het mengvoeder te etiketteren, op te sporen wat reeds verkocht werd en zijn klanten hiervan op de hoogte te brengen.
- Indien de GGO aanwezig is als voedermiddel - dat niet als GGO geëtiketteerd is - in een niet-conform mengvoeder (bijvoorbeeld als men GG soja terugvindt in een mengvoeder waarvan de lijst van voedermiddelen de aanwezigheid van soja vermeldt, maar zonder “GGO statuut”), moet het betreffende voedermiddel bestaande uit de GGO geanalyseerd worden (in dit voorbeeld gaat het om soja die gebruikt werd om het voeder te vervaardigen).

- Indien daarentegen de gedetecteerde GGO geen deel uitmaakt van de in het voeder gebruikte voedermiddelen of indien de analyse van het betreffende voedermiddel conform is, wordt er geen PV opgesteld. In dat geval gaat het heel waarschijnlijk om de aanwezigheid van toegestane botanische onzuiverheden in een gebruikte grondstof. Aan de operator zal gevraagd worden om zijn voorzorgsmaatregelen (opslag, transport,...) opnieuw door te lichten. Er wordt een waarschuwing of een eenvoudige brief gestuurd in functie van de maatregelen die de operator heeft genomen en de acties die ondernomen moeten worden.

Afhankelijk van de evolutie in de analysemethoden en andere parameters, kan deze praktische aanpak in de toekomst uiteraard mee evolueren.

In de praktijk wordt door het FAVV ook rekening gehouden met de meetonzekerheden bij de interpretatie van de resultaten.

4.4. Levensmiddelen

Voorbeeld 1

Tarwemeel gecontamineerd met botanische onzuiverheid van GM soja.

Analyseresultaat: 100% GM soja (uitgedrukt op soja, cf. 1829/2003)

In een dergelijk geval is het noodzakelijk om het algemeen aanwezigheidspercentage van de “onzuiverheid” soja in het totale product (= tarwemeel) te kennen teneinde het analyseresultaat correct te kunnen interpreteren. Dit kan bijvoorbeeld via een microscopische analyse.

- als GM soja $\leq 0,9\%$ (uitgedrukt op tarwemeel) én de aanwezigheid van GM soja is toevallig of technisch niet te voorkomen: **geen etikettering vereist**.
- als GM soja $> 0,9\%$ (uitgedrukt op tarwemeel): **etikettering vereist** overeenkomstig Verordening 1829/2003.

Verordening 1829/2003 voorziet momenteel geen specifieke etiketteringsvoorschriften om dergelijke gevallen (contaminatie van levensmiddel X met onzuiverheid Y) af te dekken. Echter, in de geest van artikel 13 dient deze aanwezigheid van onzuiverheid Y wel degelijk op het etiket van het levensmiddel X vermeld te worden (duidelijk zichtbaar, leesbaar en onuitwisbaar) : Vb. “**bevat genetisch gemodificeerde soja**”

Voorbeeld 2:

Een meergranenbrood gecontamineerd met GG soja

Basisidee: als alle ingrediënten gebruikt in de productie van dit meergranenbrood $\leq 0,9\%$ GM soja bevatten (uitgedrukt per ingrediënt), dan is er geen etikettering vereist (noch van de ingrediënten, noch van het meergranenbrood hiermee geproduceerd).

Enige afwijking op dit basisidee is wanneer het totale % GM soja uitgedrukt **op het meergranenbrood** $> 0,9\%$ is, terwijl de gehalten GM soja in de gebruikte ingrediënten $< 0,9\%$ zijn. Dergelijk resultaat zou immers wijzen op een groot probleem van kruisbesmetting tijdens de productie van het betreffende brood (niet afkomstig van de gebruikte ingrediënten maar bijvoorbeeld van voorgaande producties). In dit geval is **etikettering van het meergranenbrood steeds vereist** aangezien onvoldoende voorzorgen werden genomen om kruisbesmetting te vermijden !

Stel een meergranenbrood bestaande uit

- X% **tarwemeel**, gecontamineerd met a% GM **soja** (uitgedrukt op tarwemeel)
- Y% **roggemeel**, gecontamineerd met b% GM **soja** (uitgedrukt op roggemeel)
- Z% **sojameel**, gecontamineerd met c% GM **soja** (uitgedrukt op sojameel)

GGO- etikettering is vereist:

- indien één van de gebruikte ingrediënten > 0,9% GM soja bevat (uitgedrukt op het ingrediënt, cf. voorbeeld 1)

- indien het %GM soja uitgedrukt op het meergranenbrood > 0,9%

- Voorbeeld 2.1:

- 50% **tarwemeel**, gecontamineerd met 1,2% GM **soja** (uitgedrukt op tarwemeel)
- 25% **roggemeel**, gecontamineerd met 0,2% GM **soja** (uitgedrukt op roggemeel)
- 25% **sojameel**, gecontamineerd met 0,2% GM **soja** (uitgedrukt op sojameel)

Eén van de gebruikte ingrediënten, in dit geval tarwemeel, bevat > 0,9% GM soja. Dit specifieke ingrediënt (tarwemeel) moet bijgevolg geëtiketteerd worden (zoals in voorbeeld 1) in de ingrediëntenlijst van het meergranenbrood.

Bijvoorbeeld: “Ingrediënten: tarwemeel (*bevat genetisch gemodificeerde soja*), roggemeel, sojameel”.

- Voorbeeld 2.2:

- 50% **tarwemeel**, gecontamineerd met 0,4% GM **soja** (uitgedrukt op tarwemeel) komt overeen met 0,8% GM soja op sojameel
- 25% **roggemeel**, gecontamineerd met 0,3% GM **soja** (uitgedrukt op roggemeel) komt overeen met 0,3% GM soja op sojameel
- 25% **sojameel**, gecontamineerd met 0,4% GM **soja** (uitgedrukt op sojameel)

Indien, zoals in dit voorbeeld, het gehalte aan GM soja in alle gebruikte ingrediënten < 0,9% en het gehalte GM soja uitgedrukt op het meergranenbrood eveneens < 0,9% is, dan is etikettering van het meergranenbrood **niet** vereist !

We wijzen er op dat de totale hoeveelheid GM soja uitgedrukt op het sojameel: 0,8% + 0,3% + 0,4% = **1,5%** is.

Er is dus 1,5% contaminatie met GM soja aanwezig, uitgedrukt op het sojameel. Uitgedrukt op het meergranenbrood komt dit overeen met 0,375% GM soja.

Deze voorbeelden tonen duidelijk aan dat de analyseresultaten in het geval van samengestelde voedingsmiddelen (>1 ingrediënt) misleidend kunnen zijn en voor interpretatie vatbaar. Een onderzoek geval per geval is hier dan ook steeds aangewezen!

Indien u hierover meer informatie wenst, kan u steeds de FOD VVVL contacteren (apf.food@health.fgov.be).

Zoals reeds aangehaald is het bovenstaande voorbeeld een theoretische benadering. De toepassing ervan in de praktijk zal, rekening houdend met een aantal praktische, technische en financiële beperkingen, gebeuren volgens bepaalde principes. Het FAVV gebruikt deze principes als basis voor haar beslissingsboom m.b.t. GGO's in levensmiddelen.

4.5. Praktische benadering in geval van een non-conformiteit

Bij een non-conformiteit in de etikettering van een toegelaten GGO in een levensmiddel worden de volgende bepalingen van het FAVV voorzien:

- Indien de operator ingrediënten heeft gebruikt die als GGO geëtiketteerd zijn maar op het finaal product werd de GGO niet vermeld voor het betrokken ingrediënt of indien de productie-installaties onvoldoende gereinigd werden na de productie van een lot voedingsproducten dat GGO's bevatte, dan wordt er een PV opgesteld. De betrokken operator is verplicht de nog aanwezige stock van het voedingsproduct te etiketteren, op te sporen wat reeds verkocht werd en zijn klanten hiervan op de hoogte te brengen.
- Indien de GGO aanwezig is als ingrediënt –dat niet als GGO geëtiketteerd is - in een niet-conform voedingsproduct (bijvoorbeeld als men GG soja terugvindt in een voedingsproduct waarvan de lijst van ingrediënten de aanwezigheid van soja vermeldt, maar zonder “GGO statuut”) moet het betreffende ingrediënt bestaande uit de GGO geanalyseerd worden (in dit voorbeeld gaat het om soja die gebruikt werd om het voedingsproduct te vervaardigen).
- Indien daarentegen de gedetecteerde GGO geen deel uitmaakt van de in het voedingsproduct gebruikte ingrediënten of indien de analyse van het betreffende ingrediënt conform is, wordt er geen PV opgesteld. In dat geval gaat het heel waarschijnlijk om de aanwezigheid van toegestane botanische onzuiverheden in een gebruikte grondstof. Aan de operator zal gevraagd worden om zijn voorzorgsmaatregelen (opslag, transport,...) opnieuw door te lichten. Er wordt een waarschuwing of een eenvoudige brief gestuurd in functie van de maatregelen die de operator heeft genomen en de acties die ondernomen moeten worden.

Afhankelijk van de evolutie in de analysemethoden en andere parameters, kan deze praktische aanpak in de toekomst uiteraard mee evolueren

In de praktijk wordt door het FAVV ook rekening gehouden met de meetonzekerheden bij de interpretatie van de resultaten.

FICHE Nr. 4 B – Tolerantiedrempels voor de aanwezigheid van specifieke GGO's voor levensmiddelen en diervoeders

Naast de drempel **voor etikettering** van “onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van GGO's” (zie fiche 4 A), bestaan er ook drempels **voor de aanwezigheid** van sommige GGO's.

1. Tolerantiedrempel voor de aanwezigheid van onvoorziene of technisch niet te voorkomen GGO's die een gunstige beoordeling kregen maar die niet toegelaten zijn

De tolerantiedrempel van 0,5% voor de aanwezigheid van onvoorziene of technisch niet te voorkomen GGO's die een gunstige Europese beoordeling gekregen hebben maar die niet toegelaten zijn (artikel 47 van de Verordening “GM food-feed”¹) is **niet** meer geldig sinds 19 april 2007. Er bestaat dus geen tolerantiedrempel meer voor de aanwezigheid van onvoorziene of technisch niet te voorkomen GGO's die een gunstige beoordeling kregen maar die niet toegelaten zijn.

Het ontbreken van deze tolerantiedrempel leidt tot nul-tolerantie voor deze GGO's.

2. Tolerantiedrempel voor de aanwezigheid van ingetrokken producten (“products subjected to withdrawals”)

Voor sommige GGO's waarvoor de vergunning is verstrekt op 18 april 2007 en voor dewelke de aanvrager geen verlenging heeft aangevraagd, bestaat er een tolerantiedrempel van maximaal 0,9% voor de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van die GGO's, van producten die er bevatten of die geproduceerd zijn met die GGO's. Die tolerantiedrempel wordt gegeven op basis van artikels 8(6) en 20(6) van de Verordening “GM food-feed”¹ die voorziet dat voor producten die niet verder toegelaten zijn, “*de bestaande voorraden van het product gedurende een beperkte periode opgebruikt mogen worden.*”.

Deze tolerantiedrempel is van toepassing tot 5 mei 2012.

De lijst van GGO's die onder dit regime vallen (5 tot hiertoe) is terug te vinden in het “Community register for genetically modified GM food and Feed” (http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm#withdrawal).

3. Andere tolerantiedrempels

GGO's worden steeds “geval per geval” geëvalueerd. Bijgevolg kunnen dan ook steeds specifieke maatregelen of toelatingsvoorwaarden (vb. specifieke tolerantiedrempel) worden vastgesteld (bijvoorbeeld in de beschikking tot toelating).

Een voorbeeld van zo'n specifieke tolerantiedrempel is de zetmeelaardappel, Amflora, EH92-527-1 (eenduidig identificatienummer BPS-25271-9) van de firma BASF Plant Science. De definitieve goedkeuring omtrent dit dossier werd gegeven op 2 maart 2010¹.

Deze zetmeelaardappel is in principe niet direct bestemd voor de menselijke of dierlijke voeding (enkel technisch gebruik). Aangezien echter een onvoorziene of technisch niet te voorkomen contaminatie van de voedings- of diervoederketen nooit volledig kan worden uitgesloten, voorziet de toelating voor deze zetmeelaardappel in een tolerantiedrempel van 0,9% voor de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van:

- die aardappel of van zijn afgeleide producten in levensmiddelen;
- die aardappel in diervoeders.

Daarentegen zijn diervoeders geproduceerd met deze aardappel wel toegelaten (bijproducten van de industriële transformatie van de aardappel).

Meer informatie over dergelijke specifieke tolerantiedrempels kan opgevraagd worden bij de FOD Volksgezondheid (apf.food@health.fgov.be).

¹ - Besluit van de Commissie van 2 maart 2010 betreffende het in de handel brengen, overeenkomstig Richtlijn 2001/18/EG van het Europees Parlement en de Raad, van een aardappelproduct (*Solanum tuberosum* L. lijn EH92-527-1), genetisch gemodificeerd met het oog op een groter gehalte aan amylopectine in het zetmeel (Europees Publicatieblad nr. L 53 van 04 maart 2010).

- Besluit van de Commissie van 2 maart 2010 tot verlening van een vergunning voor het in de handel brengen van diervoeders die zijn geproduceerd met de genetisch gemodificeerde aardappel EH92-527-1 (BPS-25271-9) en de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid van die aardappel in levensmiddelen en andere diervoeders krachtens Verordening (EG) nr. 1829/2003 van het Europees Parlement en de Raad (Europees Publicatieblad nr. L53 van 04 maart 2010).

FICHE Nr. 5 - De invoer uit landen van buiten de Europese Unie

1. Algemeen

Aangezien het de invoerder is die de verantwoordelijkheid draagt voor het voor de eerste maal op de communautaire markt brengen van een product, neemt hij een bijzondere plaats binnen het wettelijk kader met betrekking tot traceerbaarheid. Hij is nl. verantwoordelijk om te voorzien in de gegevens die aan de volgende operatoren worden doorgegeven (cfr. artikel 4.1 van de Verordening "Traceability"⁶).

De algemene regels met betrekking tot goedkeuring, traceerbaarheid en etikettering van GG producten, zoals die voorzien zijn voor een EU voedingsbedrijf die voedingsmiddelen produceert in de Europese Unie en deze op de EU markt brengt, zijn vanzelfsprekend ook van toepassing op de invoer.

In het bijzonder te herinneren:

- dat **enkel toegelaten GGO's en toegelaten afgeleide producten van GGO's op de Europese markt mogen worden gebracht**. Niet toegestane GGO's en hun afgeleiden (met uitzondering van de in de fiche nr. 4B opgenomen afwijking) mogen dus niet aanwezig zijn. Er kunnen verschillende maatregelen worden genomen om toe te zien op het naleven van deze bepaling (controle van de herkomst van het product, gedragscode om de aanwezigheid van GGO's en afgeleide producten ervan te vermijden, certificering, enz.).
- dat **de invoerder zijn klanten moet informeren over de aanwezigheid van GGO's of afgeleiden van GGO's**. Deze verplichting geldt zelfs voor een minieme aanwezigheid van GGO's, behalve bij onvoorziene aanwezigheid die voldoet aan de gestelde vereisten van de wetgeving waardoor geen etikettering nodig is (cfr fiches nr. 4 A).

2. Toepassing in de praktijk - Verschillende denkbeeldige gevallen

2.1. De invoer van GGO's bestemd voor verwerking in de agrovoedingsindustrie:

Er is hier op te merken dat er een bijzondere bepaling geldt met betrekking tot bulktransporten die een mengeling van GGO's bevatten. De aanduiding van de eenduidige identificatienummer van elk van de aanwezige GGO's mag worden vervangen door een gebruiksverklaring van de operator (hier de invoerder, op basis van de informatie die van zijn leveranciers is vereist) met opgave van de eenduidige identificatienummer voor GGO's die gebruikt werden bij de samenstelling van het mengsel (artikel 4.3 van de Verordening "Traceability"⁶).

Voorbeeld : Een lading die een mengeling bevat van 3 GGO-variëteiten wordt per boot ingevoerd en wordt na manipulatie en eventuele stockage, over 300 vrachtwagens verdeeld. De operator zal op de begeleidende documenten van de vrachtwagens de eenduidige identificatienummer van de 3 GGO-variëteiten aanduiden die aanwezig waren in de oorspronkelijke mengeling (op de boot) en zal een verklaring opstellen wat het gebruik van dit lot betreft .

Op internationaal vlak bevat het protocol van Cartagena (<http://www.biodiv.org/biosafety/default.aspx>), een internationale overeenkomst onder de koepel van de UNO, bepalingen die er in zekere mate toe bijdragen dat de toepassing van de Europese Verordening en wordt vergemakkelijkt. Zo bepaalt het protocol dat grensoverschrijdende bewegingen van GGO's vergezeld zijn van een duidelijke vermelding van hun aanwezigheid.

2.2. De invoer van producten die op de markt zullen worden gebracht, in voorkomend geval na verwerking, zonder aanduiding van een GG herkomst

Als de nieuwe regelgeving op het grondgebied van de Europese Unie geen systeem van identiteitsbewaring van bron tot gebruiker oplegt, dan geldt hetzelfde voor de producten afkomstig uit derde landen. Volgens de risico's van onvoorziene aanwezigheid die eigen zijn aan zijn activiteit en aan de producten die hij invoert, moet de importeur in staat zijn om aan te tonen dat hij procedures (garantie van leveranciers, analyses, certificaten, enz.) volgt zodat de onvoorziene aanwezigheid van GGO's onder de wettelijk toegelaten drempel blijft.

2.3. De invoer van verwerkte producten die geproduceerd zouden kunnen zijn op basis van GGO's

De verplichting om het eenduidig identificatienummer voor een GGO te vermelden is niet van toepassing op de producten die van GGO's zijn afgeleid. Wel moet worden vermeld dat het product van GGO's is afgeleid. Toch moeten we er met klem op wijzen dat enkel de toegelaten afgeleide producten op de communautaire markt mogen worden gebracht.

De importeur moet dus toezien op het naleven van die vereisten. Volgens de risico's van de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid die eigen zijn aan zijn activiteit en aan de producten die hij invoert, moet de importeur in staat zijn om aan te tonen dat hij procedures (garantie van leveranciers, analyses, certificaten, enz.) volgt die **garanderen** dat de onvoorziene aanwezigheid van GGO's onder de wettelijk toegelaten drempel blijft.

Er is op te merken dat voor bepaalde van GGO's afgeleide producten (geraffineerde producten), de analytische controle technische beperkingen kan opleveren waardoor geen aanwijzing kan worden verkregen over de genetisch gemodificeerde aard van het product (cfr. fiche nr. 7). In die gevallen laat enkel de traceerbaarheid een controle toe.

FICHE Nr. 6 - Export van producten die GGO's en daarvan afgeleide producten bevatten

1. Algemeen

Hier moeten de horizontale bepalingen worden in acht genomen die betrekking hebben op de export van levensmiddelen en diervoeders en met name artikel 12 van Verordening 178/2002¹³ die op 1 januari 2005 in werking is getreden.

2. Horizontale bepalingen voor levensmiddelen

Voor levensmiddelen moet ook worden opgemerkt dat artikel 23 van Richtlijn 2000/13/CE¹⁸ met betrekking tot de etikettering van levensmiddelen bepaalt dat de Richtlijn niet van toepassing is op producten die voor de export zijn bestemd. Dus zijn er voor export andere regels van toepassing en die moeten overeenstemmen met die van het land van bestemming.

3. Horizontale bepalingen voor diervoeders

Voor wat betreft de etikettering van diervoeders, stelt artikel 2 van het Koninklijk Besluit van 8 februari 1999 betreffende de handel en het gebruik van producten die bestemd zijn voor het voederen van dieren dat het besluit niet van toepassing is op producten die voor export bestemd zijn. Dus zijn er andere regels van toepassing en die moeten overeenstemmen met die van het land van bestemming.

4. Uitvoer van GGO's bestemd voor humane of dierlijke consumptie, of voor verwerking

Naast deze algemene bepalingen, wordt de export van producten die GGO's bevatten specifiek geregeld door Verordening 1946/2003²¹ betreffende de grensoverschrijdende verplaatsing van genetisch gemodificeerde organismen. Deze Verordening is niet van toepassing op afgeleide producten.

Vooraleer er wordt overgegaan tot de export van GGO's bestemd als levensmiddel of diervoeder, is het verplicht om zich te verzekeren van het feit dat het land van bestemming de invoer/import van deze producten toestaat (cfr. Art. 10 van de Verordening 1946/2003²¹).

Tijdens de export van deze producten moet de uitvoerder ervoor zorgen dat de informatie conform de Verordening “Traceability” vervolledigd wordt met volgende gegevens (artikel 12 van Verordening 1946/2003²¹):

« 1.[...] a) De vermelding dat het product GGO's bevat of bestaat uit GGO's [...]

2 [...] Een verklaring van de exporteur:

a) met de precisering dat de GGO's bedoeld zijn om rechtstreeks als levensmiddel of diervoeder of voor be- of verwerking te worden gebruikt, waarbij duidelijk wordt aangegeven dat zij niet bedoeld zijn voor doelbewuste introductie in het milieu, en

b) de precisering van nadere inlichtingen betreffende het contactpunt voor nadere informatie”

Deze informatie moet nauwkeurig worden weergegeven op de begeleidende documentatie en moet gecommuniceerd worden aan de invoerder die het GGO-product in ontvangst neemt.

FICHE Nr. 7 - Methode voor bemonstering en analyse

1. Welke zijn de methodes voor bemonstering?

De Commissie heeft eind 2004 technische richtsnoeren inzake bemonstering en opsporing van genetisch gemodificeerde organismen en afgeleid materiaal gepubliceerd²².

2. Welke zijn de limieten voor de analysemethodes?

De aan- of afwezigheid van GGO's kan worden bepaald via de traceerbaarheidsgegevens zonder tot analyses te moeten overgaan. Toch is het goed dat een operator die de traceerbaarheid met analyses wil aanvullen, er ook de limieten van kent.

2.1. Beschikbaarheid van methodes

De opsporing en kwantificering van een GGO kunnen enkel worden uitgevoerd als:

- de methode voor opsporing, identificatie en kwantificering van elke GGO (of eerder "transformation event") gekend is (http://ihcp.jrc.ec.europa.eu/facilities/Database_of_published_analytical_methods_for_GMO_detection.htm),
- deze methodes beschikbaar zijn voor de economische operatoren,
- er referentiemateriaal voorhanden is voor de identificatie van het GGO en om het gehalte aan GGO's te bepalen, op de meetonzekerheden na (<http://gmo-crl.jrc.ec.europa.eu/>).

Voor elk GGO dat van de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid een gunstig advies heeft gekregen, moet de opsporings- en kwantificeringsmethode evenals de plaats waar het referentiemateriaal zich bevindt, gepubliceerd worden en dus toegankelijk zijn voor de operatoren en controlelaboratoria (art 6§5.f en art 29 van de Verordening "GM food-feed"¹). Deze informatie staat in de bijlage van de beschikkingen voor toelating van iedere GGO.

De detectiemethoden van de toegelaten GGO's zijn gepubliceerd op de website van de "Community Reference Laboratory" van de Europese Commissie (<http://gmo-crl.jrc.ec.europa.eu/>).

2.2. Limieten verbonden aan de geanalyseerde producten

De opsporing en kwantificering van een GGO in een ingrediënt (of een enkelvoudig voedingsmiddel) kan slechts worden uitgevoerd op ingrediënten die weinig getransformeerd zijn en die "analyseerbare" bestanddelen zoals DNA of eiwitten bevatten.

Bijgevolg – en bijvoorbeeld – is het nutteloos om analyses uit te voeren op geraffineerde koolzaadolie of op glucosestroop. In dergelijke gevallen moet de opsporing van GGO's en de kwantificering ervan stroomopwaarts gebeuren, op een grondstof die nog niet werd getransformeerd.

Voorbeelden van controles die zich tot een efficiënte analytische controle lenen: sojabonen vóór het persen, maïskorrels vóór de verwerking ervan, meelsoorten, ...

Voor verdere informatie, gelieve de website "Joint Research Center" (JRC) te raadplegen:
<http://ec.europa.eu/dgs/jrc/index.cfm> .

FICHE Nr. 8 - Bevoegdheden van het FAVV, de FOD Economie en de FOD Volksgezondheid in het kader van deze gids

1. Bevoegdheden van het FAVV

- Toezicht op de efficiënte uitvoering van de traceerbaarheid en op de toepassing van de etiketteringsvoorschriften:
 - Controle van de documenten die de producten begeleiden,
 - In voorkomend geval, bemonstering en analytische controle van de producten.
 - Erop toezien dat er geen niet toegelaten GGO's en geen derivaten geproduceerd met niet toegelaten ggo's op de markt komen.
- ☆ Het FAVV werkt met de FOD Economie [Algemeen Bestuur "Controle en Bemiddeling"] samen opdat er geen dubbele controles zouden worden uitgevoerd.

2. Bevoegdheid van de FOD ECONOMIE

- De Algemene Directie "Economisch Potentieel" zorgt voor de follow-up van "horizontale en verticale regelgeving" inzake de etikettering van levensmiddelen.
 - Het Algemeen Bestuur "Controle en Bemiddeling" zorgt voor de controle op de economische aspecten van de etikettering van levensmiddelen, zoals geregeld door de wet betreffende de marktpraktijken. Dit Algemeen Bestuur "Controle en Bemiddeling", voor wie deze controle geen kernactiviteit (« core business ») is, treedt meestal pas op als er een klacht is ingediend en als hierbij economische aspecten betrokken zijn.
- ☆ Het Algemeen Bestuur "Controle en Bemiddeling" werkt met het FAVV samen opdat er geen dubbele controles zouden worden uitgevoerd.

3. Bevoegdheden van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu

- De follow-up, in brede zin, van internationale protocollen en van de regelgeving inzake GGO's in menselijke voeding, diervoeders en het leefmilieu (met inbegrip van de veldproeven).
- Het beheren van de toelatingsdossiers die bij hun diensten ingediend worden.
- In het kader van de toelating van GGO's en conform met de bevoegdheden die aan de Lidstaten toegekend zijn, is de Adviesraad voor Bioveiligheid het officieel nationaal evaluatie- orgaan voor de wetenschappelijke evaluatie van de risico's voor het milieu en m.b.t. de voedselveiligheid van ggo's. Het is de Afdeling Bioveiligheid en Biotechnologie (SBB) van het Instituut voor Volksgezondheid die het secretariaat verzekert van dit orgaan.

FICHE Nr. 9 - Korte voorstelling van BEMEFA, Fedis en FEVIA

1. BEMEFA

BEMEFA, **BE**roepsvereniging van de **ME**ngvoeder**FA**brikanten, verenigt 150 mengvoederfabrikanten en fungeert sinds 1944 als spreekbuis van deze leden naar de buitenwereld toe. Ze vertegenwoordigt 95% van de nationale productie en behartigt de belangen van alle leden-mengvoederfabrikanten op alle beslissings- en overlegniveaus zoals bij Europese, nationale en regionale overheden, landbouworganisaties, onderzoekscentra, andere federaties en organisaties waarin BEMEFA vertegenwoordigd is.

Op diverse vlakken biedt BEMEFA haar leden managementondersteuning aan:

- in juridische dossiers,
- in het interpreteren van wetteksten,
- op gebied van sociaal, milieu- en kwaliteitsbeleid van de mengvoederbedrijven,
- in export,
- in arbeidsveiligheid
- in energie,
- in verzekeringen,
- bij opleidingen,
- ...

De missie van BEMEFA

Het is essentieel om te komen tot een maatschappelijke acceptatie van de dierlijke productie (vlees, melk en eieren) inclusief de toeleverende en verwerkende industrie. Maatschappelijk aanvaard en economisch verantwoord produceren van kwalitatief hoogwaardig voedsel blijft de missie. Om dit doel te bereiken moeten volgende punten voorrang krijgen:

- verantwoordelijkheid en discipline in de ganse keten,
- verantwoordelijkheid van iedere schakel van de keten voor het leveren van een bijdrage aan de productie van vlees, melk en eieren,
- bevorderen en vernieuwen van structuren, processen en producten,
- de productie afstemmen op de wensen van de maatschappij en consument,
- evenwichtige verdeling tussen de verschillende actoren van de prestaties en de resultaten over de verschillende schakels.

2. Fedis

Fedis vertegenwoordigt kleine, middelgrote en grote winkels, winkelketens, supermarkten en hypermarkten. Het gaat zowel om detail- als om groothandel, om voedings- als om niet-voedingszaken. In België zijn 400 000 mensen tewerk gesteld in de distributie, waarvan 300 000 loontrekkenden zijn, en 100 000 zelfstandigen. De sector is goed voor 11% van het Bruto Nationaal Product.

Fedis ontstond in 1978 uit een aantal kleinere beroepsverenigingen. Sindsdien groeide de organisatie uit tot een belangrijke speler op het werkgeversterrein. Als politiek neutrale organisatie die actief is in heel België wil Fedis de ondernemingen van de distributiesector verenigen en de beroepssolidariteit tussen de leden onderhouden en versterken. Daarnaast is Fedis voortdurend actief om het beroep regionaal, nationaal en internationaal te beschermen en te vertegenwoordigen. Fedis onderhoudt contacten met alle overheden, vakbonden, verbruikersorganisaties en diverse andere beroepsorganisaties.

3. FEVIA

FEVIA is de woordvoerder van de Voedingsindustrie in België. FEVIA onderneemt acties die bijdragen tot de slagkracht, de groei en het succes van haar leden.

FEVIA groepeerde 460 leden-ondernemingen, goed voor 80% van de toegevoegde waarde van de Belgische Voedingsindustrie. Zij overkoepelt terzelfder tijd 26 leden-groeperingen.

Als beroepsfederatie is FEVIA geroepen om bruggen te bouwen tussen de industriëlen van de sector en de maatschappelijke omgeving waarin zij werken.

De strategische besluitvorming van de Federatie is gebaseerd op de "participatieve democratie", met andere woorden inspraak is het resultaat van de actieve en gemotiveerde inzet van alle leden. Deze dynamiek kan alleen in stand gehouden worden indien de beroepsfederatie zichzelf beschouwt als een bedrijf op zich, een bedrijf van bedrijfsleiders.

De acties bestrijken drie prioritaire domeinen: Sociale Zaken, Milieu en Voedingsbeleid. In die drie prioritaire beleidsdomeinen levert FEVIA aan de leden diensten onder de vorm van informatie en advies.

BIJLAGEN

1. Contactadressen

1.1. Bevoegde Belgische instanties

FAVV - Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen

AC-Kruidtuin - Food Safety Center
Kruidtuinlaan 55 - 1000 Brussel
Tel. : 02/208.34.11 - Fax: 02/208.38.66
www.favv.be

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu

Directoraat-Generaal Dier, Plant en Voeding
Eurostation II
Victor Hortaplein, 40 bus 10 - 1060 Brussel
Tel.: +32 (0)2/524.73.57 - Fax: +32 (0)2/524.73.99
www.health.fgov.be

FOD Economie

Algemeen Bestuur “Controle en Bemiddeling”
WTC III, Simon Bolivarlaan 30 - 1000 Brussel
Tel. : 02.277 51 11 - Fax: 02.277 54 51
<http://economie.fgov.be/nl/index.jsp>
eco.inspec.sa@economie.fgov.be

Algemene Directie “Economisch Potentieel”
City Atrium C, Vooruitgangstraat 50 - 1210 Brussel
tel: 02.277 52 75, fax: 02.277 52 75,
e-mail: voornaam.familienaam@economie.fgov.be

1.2. Federaties

BEMEFA - BEroepsvereniging van de MEngvoederFABrikanten

Gasthuisstraat, 31 - 1000 Brussel
Tel. : 02/512.09.55 - Fax: 02/514.03.51
www.bemefa.be

FEDIS – FEderatie van de DIStributie

E. Van Nieuwenhuyselaan 8 - 1160 Brussel
Tel.: 02 788 05 00 – Fax: 02 788 05 01
www.fedis.be

FEVIA - Federatie Voedingsindustrie

Kunstlaan, 43 - 1040 Brussel
Tel. : 02/550.17.40 - Fax: 02/550.17.54
www.fevia.be

2. Links naar pertinente websites

♦ **Belgisch Staatsblad**

http://www.just.fgov.be/index_nl.htm

♦ **Belgische afdeling van het Centrum voor informatie-uitwisseling inzake bioveiligheid**

<http://www.biosafetyprotocol.be/>

♦ **Bioveiligheidsraad**

<http://www.conseil-biosecurite.be> - <http://www.bioveiligheidsraad.be>

♦ **DG Sanco (Directoraat-Generaal van de Europese Commissie dat verantwoordelijk is voor de gezondheid en consumentenbescherming)**

http://ec.europa.eu/food/index_en.htm

♦ **Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EAV)**

Europees Agentschap waarvan de voornaamste doelstelling erin bestaat om via risico-evaluatie bij te dragen tot een betere bescherming van de gezondheid van de consumenten.

<http://www.efsa.europa.eu>

♦ **Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen**

http://www.favv.be/sp/pv-prodveg/prodveg-ogm_nl.asp

♦ **GGO's pagina's van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu**

www.health.fgov.be > Voedselveiligheid > GGO

♦ **Joint Research Center**

<http://ec.europa.eu/dgs/jrc/index.cfm>

♦ **Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)**

(zie fiche nr. 1: Goedkeuring)

Organisatie die aan de regeringen een kader biedt om economische en politieke beleidsvormen te onderzoeken, uit te werken en te verfijnen.

<http://www.ocde.org>

♦ **Protocol van Cartagena**

(zie fiche nr. 6: Export)

<http://www.cbd.int/biosafety/>

♦ **Publicatieblad van de Europese Unie**

<http://eur-lex.europa.eu/nl/index.htm>

3. Bronvermelding van de in deze gids aangehaalde wetteksten

- 1 Verordening (EG) nr. 1829/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 22 september 2003 inzake genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders (Publicatieblad Nr. L 268 van 18/10/2003 blz. 0001 – 0023).
- 2 Verordening (EG) nr. 1139/98 van de Raad van 26 mei 1998 betreffende de verplichte opneming in de etikettering van bepaalde met genetisch gemodificeerde organismen geproduceerde levensmiddelen van andere gegevens dan die waarin Richtlijn 79/112/EEG voorziet (Publicatieblad Nr. L 159 van 03/06/1998 blz. 0004 – 0007) [Ingetrokken door Verordening 1829/2003]
- 3 Verordening (EG) nr. 49/2000 van de Commissie van 10 januari 2000 houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 1139/98 van de Raad betreffende de verplichte opneming in de etikettering van bepaalde met genetisch gemodificeerde organismen geproduceerde levensmiddelen van andere gegevens dan die waarin Richtlijn 79/112/EEG voorziet (Publicatieblad Nr. L 006 van 11/01/2000 blz. 0013 – 0014) [Ingetrokken door Verordening 1829/2003]
- 4 Verordening (EG) nr. 50/2000 van de Commissie van 10 januari 2000 inzake de etikettering van voedingsmiddelen en voedselingrediënten die genetisch gemodificeerde of met genetisch gemodificeerde organismen geproduceerde additieven en aroma's bevatten (Publicatieblad Nr. L 006 van 11/01/2000 blz. 0015 – 0017) [Ingetrokken door Verordening 1829/2003]
- 5 Verordening (EG) Nr. 258/97 van het Europees Parlement en de Raad van 27 januari 1997 betreffende nieuwe voedingsmiddelen en nieuwe voedselingrediënten (Publicatieblad Nr. L 043 van 14/02/1997 blz. 0001 – 0007)
- 6 Verordening (EG) nr. 1830/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 22 september 2003 betreffende de traceerbaarheid en etikettering van genetisch gemodificeerde organismen en de traceerbaarheid van met genetisch gemodificeerde organismen geproduceerde levensmiddelen en diervoeders en tot wijziging van Richtlijn 2001/18/EG (Publicatieblad Nr. L 268 van 18/10/2003 blz. 0024 – 0028)
- 7 Richtlijn 2001/18/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 maart 2001 inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu en tot intrekking van Richtlijn 90/220/EEG van de Raad & Verklaring van de Commissie (Publicatieblad Nr. L 106 van 17/04/2001 blz. 0001 – 0039)
- 8a Verordening (EG) nr. 1333/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 inzake levensmiddelenadditieven (PB nr. L 354 van 31/12/2008 blz. 0016- 0033)
- 8b Verordening (EG) nr. 1334/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 inzake aroma's en bepaalde voedselingrediënten met aromatiserende eigenschappen voor gebruik in levensmiddelen en tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 1601/91 van de Raad, Verordening (EG) nr. 2232/96, Verordening (EG) nr. 110/2008 en Richtlijn 2000/13/EG (PB nr. L 354 van 31/12/2008 blz. 0034-0050).
- 9 Verordening (EG) nr. 1831/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 22 september 2003 betreffende toevoegingsmiddelen voor diervoeding (PB nr. L 268 van 18/10/2003 blz. 0029 – 0043)
- 10 Verordening (EG) nr. 641/2004 van de Commissie van 6 april 2004 tot vaststelling van nadere bepalingen ter uitvoering van Verordening (EG) nr. 1829/2003 van het Europees Parlement en de Raad wat betreft vergunningaanvragen voor nieuwe genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders, kennisgevingen van bestaande producten en de onvoorziene of technisch niet te voorkomen aanwezigheid

van genetisch gemodificeerd materiaal waarvoor de risicobeoordeling tot een gunstig resultaat heeft geleid. (PB L 102 van 07/04/2004 blz. 0014 - 0025)

11 Richtlijn 90/219/EG van de Raad van 23 april 1990, met betrekking tot het ingeperkte gebruik van genetisch gemodificeerde microorganismen (PB nr. L 117 van 08/05/1990 blz. 0001 - 0014)

12 Richtlijn 98/81/EG van de Raad van 26 oktober 1998 tot wijziging van Richtlijn 90/219/EG met betrekking tot het ingeperkt gebruik van genetisch gemodificeerde microorganismen (PB nr. L 330 van 05/12/1998 blz. 0013 – 0031)

13 Verordening (EG) nr. 178/2002 van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2002 tot vaststelling van de algemene beginselen en voorschriften van de levensmiddelenwetgeving, tot oprichting van een Europese Autoriteit voor voedselveiligheid en tot vaststelling van procedures voor voedselveiligheidsaangelegenheden. (PB L31 van 01/02/2002 blz. 0001 - 0024)

14 Koninklijk Besluit van 14 november 2003 betreffende autocontrole, meldingsplicht en traceerbaarheid in de voedselketen (Belgisch Staatsblad van 12/12/2003 - blz. 59072)

15 Verordening (EG) nr. 65/2004 van de Commissie van 14 januari 2004 tot vaststelling van een systeem voor de ontwikkeling en toekenning van eenduidige identificatienummers voor genetisch gemodificeerde organismen (PB nr. L 010 van 16/01/2004 blz. 0005 - 0010)

16 Beschikking van de Commissie van 23 februari 2004 tot vaststelling van nadere voorschriften voor het functioneren van de in Richtlijn 2001/18/EG van het Europees Parlement en de Raad bedoelde registers voor de vastlegging van informatie betreffende genetische modificaties in GGO's (PB nr. L 65 van 03/03/2004 blz. 0020)

17 Ministerieel Besluit van 22 januari 2004 betreffende de modaliteiten voor de meldingsplicht in de voedselketen (Belgisch Staatsblad van 13/02/2004 - blz. 9316)

18 Richtlijn 2000/13/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 maart 2000 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgeving der lidstaten inzake de etikettering en presentatie van levensmiddelen alsmede inzake de daarvoor gemaakte reclame (PB nr. L 109 van 06/05/2000 blz. 0029 – 0042)

18bis Koninklijk besluit van 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen (BS van 29/10/1999)

19 Richtlijn 2003/89/EG van het Europees Parlement en de Raad van 10 november 2003 tot wijziging van Richtlijn 2000/13/EG met betrekking tot de vermelding van de ingrediënten van levensmiddelen (PB nr. L 308 van 25/11/2003 blz. 0015 - 0018)

20 Koninklijk Besluit van 8 februari 1999 met betrekking tot de handel en het gebruik van producten die bestemd zijn voor het voederen van dieren (BS van 21/04/1999)

20bis Richtlijn 96/24/EG van de Raad van 29 april 1996 tot wijziging van Richtlijn 79/373/EEG betreffende de handel in mengvoeders (PB nr. L 125 van 23/05/1996 blz. 0033-0034)

21 Verordening (EG) nr. 1946/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 15 juli 2003 betreffende de grensoverschrijdende verplaatsing van genetisch gemodificeerde organismen (PB nr. L 287 van 05/11/2003 blz. 0001 - 0010)

22 Aanbeveling 2004/787/EG van de Commissie van 4 oktober 2004 betreffende technische richtsnoeren inzake bemonstering en opsporing van genetisch gemodificeerde organismen en materiaal geproduceerd met genetisch gemodificeerde organismen, als of in producten aangeboden, in het kader van Verordening (EG) nr. 1830/2003